

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 1 | 2025

Tema: **Vi trenger et pusterom**

Naturvern ♦ Urfolkskunnskap ♦ Aktuelle bøker

 Cultura
Bank

Vi trenger et pusterom

✎ JANNIKE ØSTERVOLD

Foto: Alf Simensen

Velkommen til første utgave av Pengevirke i 2025!

Vi vil tilby et pusterom fra bølgen av negative nyheter og uro og heller løfte fram noe av det positive som tross alt fortsatt skjer, men som ikke så ofte når opp i nyhetsoverskriftene.

Uten at det var planlagt, har tre av artiklene tilknytning til vann og naturopplevelser. Martin Joachim Jensen forteller om en båttur gjennom Amazonas hvor sommerfugler og naturens skjønnhet fører til ettertanke om vår påvirkning på miljøet, Oslo Badstuforening forteller om bruk av blåskjell til å rense vannet rundt badstuene, og In the Same Boat kombinerer økoturisme og plastrydding.

Når du hører om blokkjedeteknologi (blockchain), går tankene kanskje rett til kryptovaluta, men at teknologien kan brukes til andre og mer bærekraftige formål er tema for artikkelen til

Adrian Låtun Trejo. Arne Øgaard skriver om sine favoritter blant naturens matplanter, som kan bidra til å spe på matbudsjettet i trange tider. Som vanlig har vi også med en artikkel av professor Ove Jakobsen, denne gangen om Gregory Cajete, som oppfordrer oss til å hente inspirasjon fra urfolkens kunnskap for å finne løsninger på økologiske, sosiale og økonomiske utfordringer. Vi har også med årsrapport fra Cultura Gavefond og en rekke bokomtaler.

Sist, men ikke minst, har Cultura Bank fått ny styreleder, Jon-Frede Engdahl, som forteller om sin vei inn i det økologiske.

Som i fjor planlegger vi å lage to utgaver av bladet, og frist for bidrag til neste nummer er 1. september 2025.

God sommer!

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre åpenhet – innskyterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna. Cultura Bank har en balanse på ca. 1,6 milliarder kroner. Det er 24 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGEVIRKE 1/2025

ISSN 1399-7734/

Online: ISSN 1901-2020

Utgis avCultura Bank
www.cultura.no**Redaksjon**Arne Øgaard (redaktør), aroegaa@online.no
Jannike Østervold, joe@cultura.no**Layout**

Martin Helbo – martinhelbo.com

Opplag

3 400

Pengevirke utgis 2 ganger i året.
Neste gang oktober 2025.**Frist**Bidrag til neste utgave kan sendes til
Pengevirke senest 1. september 2025.**Trykk**Papirutgaven av Pengevirke produseres av
Rolf Ottesen AS på svanemerket trykkeri i
Norge. Papiret er godkjent for Svanemer-
ket, EU-Ecolabel og det er både FSC-serti-
fisert og PEFC-sertifisert samt ISO14001**Forside**Oslo Badstuforening byr på badstu og
bading året rundt.
Foto: Adrian BuggeHoldninger og synspunkter som kommer
til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg
er forfatterne selv ansvarlige for. De er
dermed ikke nødvendigvis uttrykk for
redaksjonens synspunkter.

Bidrag til Pengevirke honoreres normalt ikke.

Abonnement på PengevirkePengevirke finnes både på papir og i
elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i
elektronisk versjon på [www.cultura.no/](http://www.cultura.no/pengevirke/abonnement)
[pengevirke/abonnement](http://www.cultura.no/pengevirke/abonnement).For bestilling eller avbestilling
av papirutgaven, send e-post til
cultura@cultura.no.Frivillig abonnementsavgift kan innbetales
til konto 1254.01.00177 eller med VIPPS til
#531405 (Pengevirke).Trykksak
0241 0681

Innhold

Yawanawa	4
Økoturisme for å finansiere strandrydding	7
Styreleder med sans for matkvalitet	8
Blåskjellene gjør jobben	10
Smånytt	12
Blokkjedeteknologi – nøkkelen til fremtidens tillit?	14
Vårens skatter	16
Økonomiutdanning inspirert av arven etter Hans Nielsen Hauge	18
Nytt fra Cultura Bank	20
Prosjekter som har fått støtte fra Cultura Gavefond i 2024	24
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar: Gregory Cajete	26
Aktuelle bøker	28
Kommentar: Urolige tider	34

På elvebåt på vei mot Yawanawa-landsbyen Aldeia Sagrada, på elven Rio Gregório.

Yawanawa

✍️ MARTIN JOACHIM JENSEN

EN BÅTTUR TIL ETTERTANKE

Påhengsmotoren til elvebåten på Rio Gregório dret høyt. Så høyt at vi ikke klarte å snakke med hverandre. Vi tok på oss de støykansellerende hodetelefonene våre, en vestlig teknologi som var veldig velkommen dette øyeblikket, og satt der med hverandre i stillhet. I elven lå trestammer, som båtføreren trengte å manøvrere mellom, og noen ganger over, for å føre oss videre mot landsbyen vi skulle besøke. Langs elven var det av og til hus og mennesker. Mødre som vasket tøy i ellevannet og barn som lekte og badet. Resten av tiden var vi omfavnet av høye trær, tett i tett. Vi var i Amazonas-jungelen.

Noe som virkelig gjorde inntrykk under båtturen, var sommerfuglene. De var over alt. De fløy til og med inn i båten mens vi kjørte. De var i store grupper og de fløy sammen. En av

dem satte seg på fingeren min og ble med på båtturen en liten stund. Da sa en medeltaker: «Sommerfugler lever bare ett til to døgn, tenk det!» Og denne sommerfuglen bestemte seg for å bruke noe av sin dyrebare tid i båten sammen med oss, og på hånden min.

Vi stoppet i sandbanken ved elven for å gå på do og for å gi båtførerne en liten pause. Det ble invitert til å bade, og etter litt betenkning gikk jeg uti og kjente hvordan elvestrømmen med det behagelige vannet kjølte meg ned. Jeg og de andre fire deltakerne i båten min var på vei mot en urbefolkningslandsby, hvor vi skulle bo de neste åtte dagene. Det kriblet i magen av forventning.

Turen innover Rio Gregório tok ekstra lang tid denne dagen. Vi kjørte mot strømmen. I tillegg til dette lå vannet lavt. Lite regn denne høsten hadde satt sitt spor. Vannstanden var så vidt høy

nok til å bære oss fremover. De siste par timene av en båttur som varte i over åtte timer totalt, var elven så grunn at vi måtte opp av båten flere ganger for å dytte den foran oss. «Seca», som båtføreren forklarte oss; Tørke.

I det jeg dyttet elvebåten fremover, reflekterte jeg over at dette er jo vår skyld. Ikke min skyld. Jeg følte ikke selvbebreidelse for hvordan alle mine utslipp skaper tørke og skogbrann. Men jeg følte at mye av dette er oss i Vesten sin skyld. Det er vi i Vesten som har bidratt til majoriteten av de historiske utslippene. Og disse utslippene spiller seg nå ut i en klimakrise som truer urbefolkningers levekår og overlevelse. Norge har heller ikke en ren samvittighet her; norskstøttede energiprosjekter som på Fosen i Trøndelag og Pilmaiken i Chile, er eksistensielle trusler mot de berørte urbefolkningene. Og nå var elven jeg

dyttet båten i, ett av levestrukturene for stammen jeg skal besøke, nesten så uttørket at man ikke kunne komme til deres landsby med båt.

TALEN TIL NIXIWAKA

Alle oss deltakerne, vi var kanskje 70 til sammen, var samlet i en stor sirkel og hørte høvdingen for Yawanawa-folket snakke. «Da bestefaren min hadde den første kontakten med den hvite mannen, var det et fredelig møte», fortalte han. Resten av historien var ikke like fredelig, og vi kjenner den her i Norge også, dog fra et vestlig perspektiv. Portugiserne koloniserte også Yawanawa-folket. Og etter at de først hadde fått plass og rom, ble de under den kristne misjonsinnsatsen i området frarøvet sitt språk og sin spirituelle utøvelse. Mange ble også tvunget til å jobbe som slavearbeidere i plantaser, som utvant gummi fra en tretype som vokste naturlig i jungelen. «I løpet av de neste tiårene døde språket vårt nesten ut. Det gjorde også vår kultur. Nå er det annerledes. Vi åpner landsbyen

vår og inviterer dere inn til oss. Vi vil at dere skal se på dette som deres hjem og oss som dere familie. Dere vil alltid være velkomne her. Dette er en tid for samarbeid og for å anerkjenne at vi alle virkelig tilhører den samme store familien, nemlig menneskeheten». Slik lød ordene til Nixiwaka.

En halvtime senere tordnet det. Som en gave gitt for å feire dette øyeblikket av samvær, så åpnet himmelen seg. Lyden av det tunge regnet som traff blikk-taket over oss, var så høy at vi avsluttet samlingen der. Vi smilte og lo. Det var det første regnet i landsbyen på lang tid.

MENNESKER MED NATUREN

Chants har alltid vært en viktig del av Yawanawa-kulturen. For rundt tredve år siden kom et medlem av stammen tilbake fra sin reise med gitarer, og siden da har mange chants blitt sanger, og nye sanger har også kommet til. Nå er både chants og sanger en viktig del av Yawanawas kultur, og mye av deres musikk ligger ute på nettet for de som

ønsker å lytte. På den tredje dagen delte vi oss inn i grupper for å lære. Jeg ble med i gruppen som både spilte gitar og sang. Vi gikk inn i et ganske nybygd hus, hvor døtrene til høvdingen bodde. Vi satt oss ned på gulvet. Så hørte vi rolig gitarklimpring der fremme. Det var den yngste av døtrene. En myk, men kraftfull sang begynte. Noen få akkorder og en svevende stemme førte meg inn i en annen verden. Jeg følte meg lett og tilkoblet. «Kawa Txokoin» het sangen. Det er en sang de spiller for å hedre trærne. En myk sang, men sunget med kraft. «Kawa» er et tre som gror i Amazonas, og «txokoin» betyr «voks». Denne sangen synges for å gi styrke til Kawa-treet, og andre trær i senere vers, og uttrykker et ønske om at de skal vokse og bli sterke.

Akkurat denne sangen var med på å vise meg hvilket forhold Yawanawa-folket har til naturen. Dette folket har levd all sin tid sammen med naturen, og på dens premisser. De synger om trærne og plantene, biene og dyrene i det som er deres hjem. De hedrer naturen og

Min brasilianske venn får tradisjonell ansiktsmaling av en Yawanawa. Ansiktsmalingen er laget av planten Jenipapa, også kalt Nene.

respekterer den. Det er i deres tradisjon å alltid spørre om tillatelse før de feller et tre eller tar fra en plante eller en busk. Og de tar aldri mer enn det de trenger. For dem er naturen hellig og må beskyttes.

TAKKNEMLIGHET OG SAMHOLD

Jeg snakket med Yawasai, en ung mann i stammen, en av mine siste dager i landsbyen. Det var soloppgang, og vi var en gruppe med deltakere som satt rundt bålet og spilte og sang. Han sto litt lenger bak og tok inn øyeblikket, sammen med den jeg senere lærte var fetteren hans, Clayber. Jeg følte et øn-

ske om å snakke med ham, så jeg gikk bort og introduserte meg så godt jeg kunne med en blanding av spansk og portugisisk. Jeg uttrykte takknemlighet for at vi fikk komme og besøke dem. Så forklarte jeg at høvdingen og hans kone, Putanny, alltid uttrykte så stor takknemlighet for at vi var på besøk. At de omtalte oss som en del av sin familie, og jeg var nysgjerrig på hvordan det var for Yawasai og resten av folket. Hvordan synes de det er å ha oss på besøk?

Han møtte meg åpent med et stort smil og varme øyne. «Vi er virkelig så glade for at dere kommer», fortalte han. «Dere gir oss så mye glede og energi.

Dere har så mye å gi, og dere hjelper oss. Så for oss er dere en del av vår familie.» Det var et hjertefølt øyeblikk fylt av en stor gjensidig takknemlighet. Yawasai og fetteren hans fortalte meg at alle Yawanawa har en rolle. Og har du et problem så er det et problem for hele stammen, ikke bare for deg. Alle hjelper hverandre. Yawasai og Clayber forklarte meg at deres rolle er å beskytte Yawanawas område og naturen som vokser der.

HVOR GÅR VI NÅ?

Da jeg på ny satt i båten og hørte på den durende påhengsmotoren, var jeg fylt med kjærlighet og takknemlighet. Møtet med Yawanawa-folket hadde gitt meg et nytt perspektiv på hva det vil si å være menneske på denne jorden. Det er jo ganske nytt for oss, evolusjonært sett, å leve i byer, omsluttet av betong og støy; skarpe reklamer på digitale flater og myke sofaputer i stua om kvelden. I mye lengre tid har vi levd mer som Yawanawa. Mer i ett med naturen og på dens premisser.

I en usikker verden, med ego-fylte ledere som kriger om plass og ressurser. En verden hvor vårt økonomiske system kun gir naturen en verdi hvis dens bevaring sammenfaller med gunstige økonomiske utfall. I en verden hvor mange føler seg ensomme og isolerte fra hverandre, hvor mange også sliter psykisk, har vi mye å lære av verdens urbefolkninger. Mens vi jakter evig vekst, ønsker fremgang og mer komfortable liv, går utslippene fra vår livsstil mest utover de menneskene som fortsatt lever nærmest naturen, nemlig urbefolkningene. Og i hverdagens stress, press og splittelse har vi lett for å miste hjertet vårt og glemme det vi alle vet litt dypere i oss: At vi også kommer fra naturen. At vi også behøver å ta vare på den. Og at vi alle er en del av den samme store familien, som er menneskeheten. Kun når vi innser disse fundamentale sannhetene, mener jeg, kan vi klare å møte verdens ulikhet og naturødeleggelse med vekst og helbredelse; for oss og for naturen rundt oss. Og dypt i jungelen, ved elven med sommerfuglene, edderkoppene, fuglene og menneskene som bor sammen med dem, ligger en del av nøkkelen til et bedre og mer harmonisk liv.

Yawanawa som spiller sin musikk. Gitar og tromme akkompagneres med kraftfulle stemmer mens de synger på sitt eget språk.

Økoturisme for å finansiere strandrydding

📷 IN THE SAME BOAT

Samtidig som stadig flere forskningsrapporter viser hvor alvorlige konsekvenser plastforsøpling har for livet i havet og også for oss mennesker, reduserer staten sin innsats mot marin forsøpling.

Det er umulig å finansiere det viktige arbeidet vi gjør med å rydde Norges strender gjennom direkte bidrag, slik det har vært tidligere, så nå har vi begynt å selge opplevelser på seilbåtene våre for å finansiere strandryddingen.

Med flaggskipet Qilak leverer In the Same Boat nå opplevelser i Norges arktiske kystområder, både i Troms og Finnmark og på Svalbard.

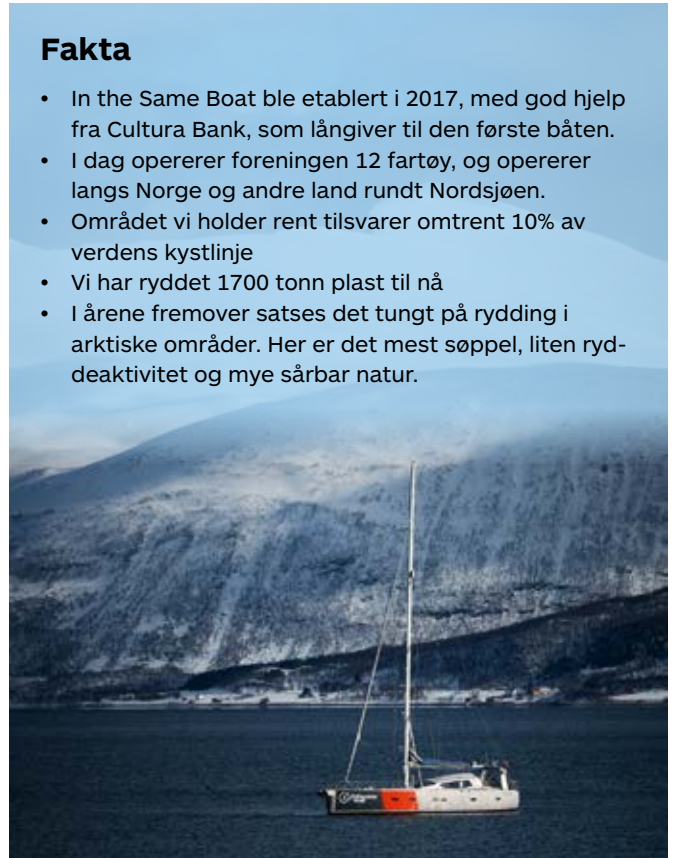
«Det ville selvsagt vært fint å kunne fokusere 100 % på å rydde plast og jobbe med løsninger for å redusere plastutslippene fra norsk industri, men gjennom å levere hvalsafari og Sail&Ski treffer vi også ressurssterke mennesker, som vil være gode ambassadører for et rent og bærekraftig hav», forteller Rolf-Ørjan Høgset, grunnlegger av foreningen In the Same Boat.

«Vi har store oppdrag for Handelens Miljøfond og noen få store støttespillere fra næringslivet, men mangler det store spleiselaget som burde vært der, fra alle aktører som på en eller annen måte er en del av plastens kretsløp, og bryr seg om havets fremtid. Det er gøy å levere Sail&Ski-opplevelser, men det burde være unødvendig, så vi håper det er midlertidig.»

Fakta

- In the Same Boat ble etablert i 2017, med god hjelp fra Cultura Bank, som långiver til den første båten.
- I dag opererer foreningen 12 fartøy, og opererer langs Norge og andre land rundt Nordsjøen.
- Området vi holder rent tilsvarer omtrent 10% av verdens kystlinje
- Vi har ryddet 1700 tonn plast til nå
- I årene fremover satses det tungt på rydding i arktiske områder. Her er det mest søppel, liten ryddeaktivitet og mye sårbar natur.

Sail&Ski er et populært reiselivsprodukt, som tar skikjørere ut til utilgjengelige områder med seilbåt, hvor de går toppturer, ofte i ekstreme forhold. Det er vekst i etterspørselen, og ifølge Høgset vil dette markedet vokse, spesielt dersom det legges bedre til rette for norske aktører i det internasjonale markedet.

«I dag er dette markedet dessverre dominert av aktører fra andre land, som selger opplevelser i norsk natur, fordi gjeldende regelverk gir store begrensninger for de norske aktørene i forhold til de utenlandske. Vi har dialog med Sjøfartsdirektoratet om dette og håper det ordner seg. Sail&Ski er et godt bærekraftig alternativ til f.eks. den tradisjonelle cruiseturismen», proklamerer Høgset, og legger til at innsatsen til In the Same Boat med strandrydding gjør at vi har en svært presentabel kyst å vise frem.

✳ Båtene som benyttes av In the Same Boat er finansiert av Cultura Bank

Styreleder med sans for matkvalitet

✍ JANNIKE ØSTERVOLD I SAMTALE MED JON-FREDE ENGDAHL

Jon-Frede Engdahl er Cultura Banks nye styreleder. Han brenner for gode råvarer og de biodynamiske og økologiske bøndene som bidrar til unike smaksopplevelser. Selv om han ikke har jobbet i bank, kjenner han Cultura Bank godt som kunde gjennom mange år, gjennom selskaper han har vært med på å grunnlegge.

Katrine og Jon-Frede Engdahl på gårdsbesøk

FRA DESIGN TIL ØKOLOGI

Hvordan ble du interessert i økologisk mat?

«Min reise startet i 1997 da jeg grunnla designbyrået Uniform. Vi bestemte oss for hvilke kunder vi ønsket å jobbe med – et politisk parti, kongehuset, Vinmonopolet, samt produsenter av mat og drikke. Vi fikk nesten alle som kunder etter hvert, unntatt kongehuset.

En av kundene var Frelsesarmeen. Vi ville finne en måte å levendegjøre deres kjerneverdier: suppe, såpe og frelse. Dette førte til ideen om en suppekalender, hvor kjente og ukjente kokker bidro med oppskrifter. Det ble en suksess, og inspirerte oss til å lage kokeboken Kraft, som ble årets mest solgte kokebok.

Senere startet jeg Sirene forlag. Et av prosjektene var å lage en kokebok hvor vi besøkte små lidenskapelige matprodusenter. Alle bøndene vi besøkte drev enten økologisk eller biodynamisk. Vi besøkte blant annet Bente Pünther på Ommang Søndre gård, Vidaråsen Camphill-landsby og mange andre innenfor dette miljøet. Jeg kom inn i det med litt skepsis på et tidspunkt hvor økologi var veldig smalt – for rundt 25 år siden. Det er alltid gøy å møte mennesker med et engasjement, som gjør noe med en overbevisning. Jeg trenger ikke å skjønne alt, konstaterer bare at de som driver biodynamisk lager helt fantastiske råvarer.»

(Og her må redaksjonen få lov til å skyte inn at både Ommang og Camphill er lånekunder i Cultura Bank – så disse gode råvarene har innskyterne i banken vært med på å finansiere.)

OPPSTARTEN AV KOLONIHAGEN

Hvordan startet Kolonihagen?

«Ideen oppstod på en hyttetur i påsken. Vi pleide å feire påske sammen med min søster Jorun og mannen hennes – og min kone Katrine. Vi hadde kjøpt med oss en spekeskinke og satt og skulle spise den. Men den smakte mest salt, og vi irriterte oss over at kvalitetsvarer fra små produsenter var så vanskelig å finne i butikkene. I researchen til boken hadde vi kommet over den danske virksomheten 'Årstiderne', som leverte økologiske matkasser hjem til kundene. Så hvorfor kunne vi ikke bare gjøre det som de hadde gjort – legge disse råvarene i en boks og selge dem? Da vi kom hjem fra påskeferien, var Katrine og Jorunn så modige at de sa opp jobbene sine for å starte Kolonihagen.

De startet hjemme, pakket kassene på kjøkkenet og leverte til de fem første abonnentene. Snart vokste virksomheten ut av kjøkkenet, og Kolonihagen fikk etter hvert rundt 1500

Nå er det over 20 år siden dette bilde ble tatt, og Katrine og Jorun hadde sagt opp jobbene sine for å starte Kolonihagen."

abonnenter. Blant dem var også nåværende banksjef i Cultura Bank, Jannike Østervold, som også var saksbehandler for Kolonihagen da de kom med sin første lånesøknad til banken for rundt 20 år siden.

Senere var Jon-Frede med på å etablere flere selskaper: Kolonihagen Bakeri, Kolonihagen Restaurant og restauranten Maaemo, og Cultura Bank ble en viktig finansieringspartner. Jon-Frede fremhever det menneskelige aspektet – verdien av å kunne stikke innom og snakke med noen i banken. Det må vi ivareta selv i en digital tidsalder.

«En av bankene vi var i møte med var Landkreditt – vi skulle løfte fram bonden som helten i restaurantopplevelsen. Men der satt det en konvensjonell bonde, som syntes at dette med økologi var veldig smalt. Hos Cultura trengte vi ikke å forklare eller forsvare hva økologi var.

Hvorfor sluttet dere med salg av grønnsakkasser?

«Da Reitan kom inn på eiersiden, fikk vi tilgang til nesten 700 butikker rundt i Norge, det ville vært mye jobb for å flytte lite varer hvis vi skulle fortsatt med å pakke kasser. Vi har som mål å få til at det norske folk skal spise bedre mat. Og med REMA1000 som kanal når vi nå ut til nesten 1,5 millioner kunder.

I starten var vi usikre på om vi skulle gjøre Kolonihagen 100 % økologisk, men fant raskt ut at det var lettere å gå 'all in'. I dag jobber vi etter prinsippet «økologisk eller bedre», som også inkluderer vilt.

Nå har vi i Kolonihagen vært sammen

med Reitan i 9 år. Vi har klart å ivareta verdigrunnet, men samtidig har vi også vært nødt til å bli mer kommersielle. Det er ikke nødvendigvis negativt ladet. Gjort riktig kan det være et positivt ord. En må finne en balanse og være kommersiell nok til at virksomheten blir økonomisk bærekraftig.»

OVERGANGEN TIL BANKVERDENEN

Hvorfor bli styreleder i en bank?

«Jeg ble spurt tidligere om å være varamedlem i Cultura Banks styre, men takket nei. Jeg visste at jeg ville bruke like mye tid på å sette meg inn i sakene som et ordinært styre-medlem, uten å ha reell innflytelse. Så ble jeg spurt på nytt nå. Jeg er ydmyk på at jeg ikke har dybdekunnskap om bank og finans – så jeg har en bratt læringskurve foran meg. Heldigvis er det mange som har den kunnskapen, både i styret og administrasjonen.

Jeg har erfaring med entreprenørskap, det å klare å forstå å tilpasse produktet ut fra hva et skiftende marked vil ha. Jeg har også sittet på kundesiden og har sett styrker og svakheter med banken. Jeg håper at jeg kan bidra til å gjøre banken enda mer aktuell i framtiden. Innenfor bransjen jeg driver kan det å være liten også bety noe positivt – det kan bety at man kan endre seg raskere og være mer agil.»

FREMTIDEN FOR CULTURA BANK

Hva brenner du for?

«At styret og administrasjonen i fellesskap skal klare å gjøre banken aktuell for nok mennesker, og sammen finne ut hva vi skal være skikkelig gode på. Jeg tror på verdigrunnet, jeg tror at vi trenger en bank som Cultura, og jeg tror kanskje at jeg kan stille de rette spørsmålene så banken kan evne å tilpasse seg morgendagens kunder og behov.»

Blåskjellene gjør jobben

✍️ ARNE ØGAARD

En dag i midten av februar befinner jeg meg mellom de mange små badstuene på Sukkerbiten ved operaen i Oslo. For mange er arbeidsdagen slutt, og de strømmer til for å svette i samvær med andre. Enkelte bryter av varmen med raske bad, men siden nattetemperaturen de siste nettene har vært under minus ti, kan nok vannet bli litt vel friskt for noen. De jeg ser som kommer seg uti, kommer seg også fort opp igjen, selv om sola nå skinner. Men jeg er ikke her for å studere folkelivet, men for å få mer kunnskap om blåskjellene som

vokser i to meter lange strømper rundt badstuflåtene. Jeg blir møtt av generalsekretæren i Oslo Badstuforening, Ragna Marie Fjeld, og August Borge Harbo fra Urban Ocean. Det siste er et team på fem nyutdannede studenter, som jobber med å fornye livet i havet ved å sette ut blåskjell og tare. Rundt flåtene på Sukkerbiten henger det nå 95 strømper med blåskjell. De fem er sivilingeniører fra Universitetet i Bergen, alle med en felles bakgrunn med integrert master i havbruk og sjømat. Ideen oppsto allerede på universitet hvor de vant

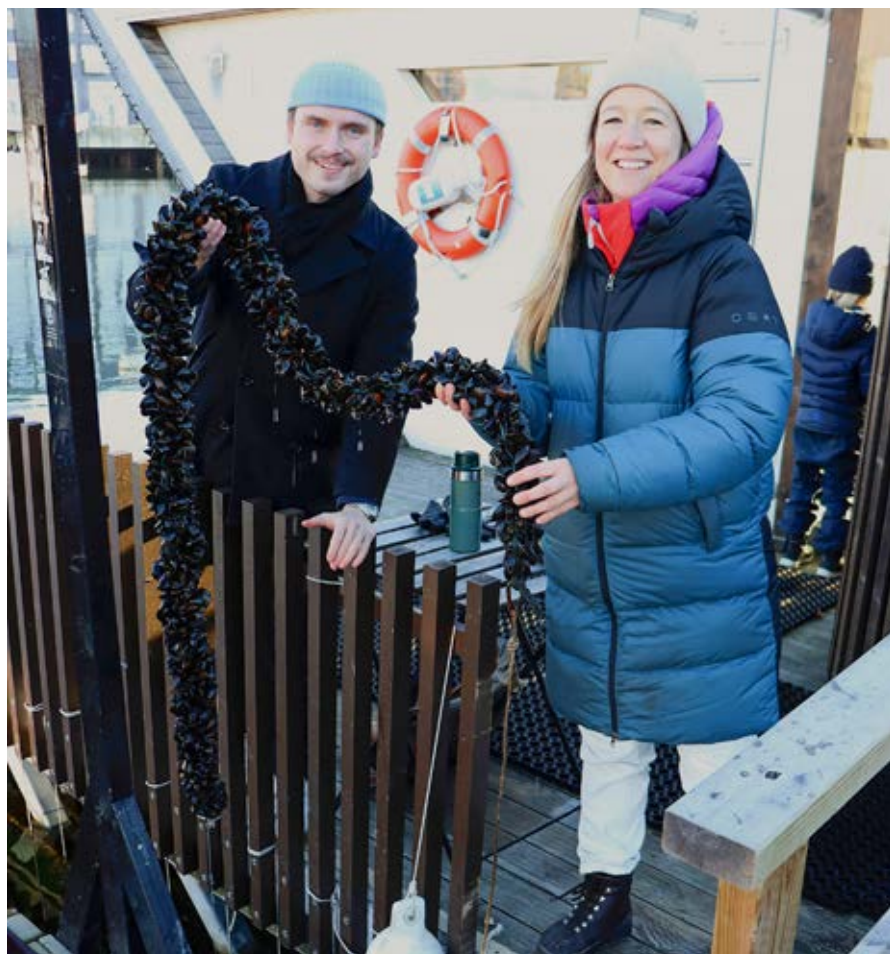
en pris for sine visjoner, og de har siden fått en million fra Innovasjon Norge for å realisere dem.

MORSKJELL HENTES FRA NÆROMRÅDET

Noen hadde tidligere prøvd seg med blåskjelldyrking på flåtene på Sukkerbiten, men uten at dette ble en varig virksomhet. Høsten 2023 gikk August og vennene hans i gang med de første strømpene. Blåskjell hentet fridykkere skånsomt fra bestander lenger ute i fjorden. En regel sier at morskjellene må hentes innen en radius på ti mil. Nå

”

Blåskjellenes viktigste oppgave er å rense vannet. Gjennom dem går det en kontinuerlig strøm av vann hvor organisk materiale blir fanget opp som blåskjellenes mat.

Ragna og August viser en hel strømpe.

formerer skjellene seg selv. Hver vår slipper de ut millioner av larver, men for at disse ikke skal forsvinne ut «på byen», er det hengt opp yngelsamlere hvor larvene fristes til å feste seg. Til høsten har de vokst opp til små skjell, som kan skrapes av og settes ut i nye strømper. Ragna ser for seg at dette kan bli en dugnad for badstufolket. Ellers krever blåskjell lite vedlikehold, men en må følge med på strømper, tau og annet utstyr som henger i sjøen og blir utsatt for slitasje.

Blåskjellenes viktigste oppgave er å rense vannet. Gjennom dem går det en kontinuerlig strøm av vann hvor organisk materiale blir fanget opp som blåskjellenes mat. Hjelp i arbeidet får

de av sjøpunger, som fester seg på strømpene og tar seg av de minste organiske partiklene. Som andre som spiser må blåskjellene kvitte seg med avfallsstoffer. Dette kan bli konsentrert ernæring for små organismer som lever rundt strømpene, og disse smådyrene blir igjen mat for større organismer og til slutt for fisk. Det er observert en økende biologisk aktivitet rundt blåskjellene, noe som også skyldes at de mange strømpene gir skjul slik at de minste får tid og fred til å vokse opp. Det er altså snakk om å rehabilitere et naturmiljø. Skjønt Ragna legger kanskje mest vekt på kunne oppnå det renesete badevannet nær Oslo sentrum. Det finnes jo fortsatt noen som er skeptiske til om vannkvaliteten er god nok til at de kan hoppe direkte ut fra badstuene.

BIDRAR TIL EN FRISK FJORD

Blåskjellene trives godt, og de sjeneres ikke av brakkvannet som skyldes Akerselva, store temperatursvingninger eller algeoppblomstring om våren. De

”
Det er observert en økende biologisk aktivitet rundt blåskjellene, noe som også skyldes at de mange strømpene også gir skjul slik at de minste får tid og fred til å vokse opp.

har heller ikke blitt angrepet av stillehavsosters eller lurv, de slimete algene som ellers er til plage for mye av livet i fjorden.

Andre steder dyrkes blåskjell som mat og serveres på flotte restauranter. I Oslos indre havnebasseng kan bunnslammet skjule tungmetaller, bromerte flammehemmere og annet, som vi nødig vil ha inn med kosten. Hva disse skjellene egentlig tar opp er enda ikke undersøkt, men det er planlagt å sende

noen til analyse.

August er opptatt av vannrensingen og oppbyggingen av biologiske miljøer, og han ser for seg at dette kan bli et krav til alle som har brygger og flåter i utsatte områder. Ragna påminner om at dette er ett av flere skritt i riktig retning: «Vi vil ha en frisk fjord til glede for alle og for fremtidige generasjoner. Blåskjellstrømper er et lite, men viktig tiltak – ikke minst gir det håp til alle våre badstuegjester som elsker Oslofjorden. Vi ser derfor også på andre tiltak og ønsker å etablere en undersjøisk hage med flere arter. Badstuene kan tjene som en formidlingsplattform, som bidrar til økt kunnskap og motivasjon for andre til å ta vare på fjorden vår.»

Hvis du selv har en brygge eller annet hvor det kan festes strømper, kan du både få råd og nødvendig utstyr fra Urban Ocean, men de første blåskjellene må du plukke selv. 🌱

✳ Oslo Badstuforening er kunde i Cultura Bank

Ragna viser hvordan strømpene henger

Trosten – kåret til ett av verdens 100 beste reisemål

Time Magazine har Oslo Badstuforenings badstue Trosten på sin liste over verdens 100 beste reisemål i 2025. Trosten er designet av Munchmuseets arkitekter og har universell utforming, noe som gjør den tilgjengelig for alle.

Foto: Becky Zeller

Smånytt

Tips til deg som skal bygge eller pusse opp

Skatteetaten har laget en veileder kalt Tett på for folk som skal bygge eller pusse opp hus eller hytte. Denne veilederen gir råd om hvordan man kan velge seriøse håndverkere og følge regelverket for å unngå svart arbeid. Den inneholder tips, som å sjekke om byggeprosjektet er søknadspliktig, bakgrunnen til håndverksbedriftene, fagkompetansen, og å kreve HMS-kort, gyldig faktura og betaling via banken. Videre anbefales det å skrive kontrakt og ta vare på dokumentasjon. Fordelene ved å bruke seriøse håndverkere inkluderer skikkelig utført arbeid, reklamasjonsrett, dokumentasjon, økt eiendomsverdi, enklere bolighandel, bedre lånebetingelser, sterkere forsikringsoppgjør, og redusert risiko for forsinkelse og merkostnader.

skatteetaten.no/om-skatteetaten/om-oss/forebyggende-arbeid/tettpa-veileder

Foto: Shutterstock

The Worne Once Dress

Northern Playground produserer klær som skal vare – og fremholder at det mest miljøvennlige du kan gjøre er å bruke de klærne du har så lenge som mulig, ta godt vare på dem og reparere dem så lenge det går an. Nå har de også laget en helt spesiell kjole – som det bare finnes 1 av. *The Worn Once Dress* er et symbol på overkonsum – den er laget av klær som Norges mest kjente influensere har brukt bare én gang. Hensikten er å sette søkelyset på hvor absurd det er at vi bruker klærne så lite, og å oppfordre både influensere og konsumenter til å tenke over sitt konsum. Ambisjonen er å gjøre «brukt 50 ganger» mer attraktivt enn «brukt én gang», fordi vi trenger flere rollemodeller som kan vise oss at klær ikke er ment for engangsbruk. Og hør her – et kjempe tilbud – du kan få låne kjolen helt gratis for å bruke på et arrangement der du kan spre budskapet og være med på å få trenden til å skifte fra «brukt én gang» til «brukt 50 ganger».

northernplayground.no/nb/shop/the-worn-once-dress

Gammel nok

Befolkningen blir eldre, og vi holder oss friske lenger. Mange seniorer har fortsatt mye arbeidskapasitet å bidra med selv om de har sluttet i sitt opprinnelige arbeid – og det at noen fortsatt har bruk for din innsats kan bidra til økt livskvalitet. Den sosiale entreprenøren *Gammel nok* er et bemanningsselskap som formidler kvalifisert personell over 50 år. Selskapet har blant annet Ferd og Diakonhjemmet på eiersiden. Et av områdene de arbeider med er et opplæringsprogram som gir kompetanse innen helse og omsorg. I Ferdmagasinet 1–25 møter vi Paal Lefdahl Thorkildsen (75), som er ansatt i Gammel Nok og jobber som vakt på Diakonhjemmet, der han passer på mennesker med kognitiv svikt, som har stort behov for å føle nærhet og trygghet. 95% av de ansatte i Gammel Nok rapporterer at det å jobbe er positivt for deres livskvalitet. Et flott initiativ, synes redaksjonen i Pengevirke.

<https://shorturl.at/jS3Qv>

Turid Stajer og Paal L. Thorkildsen.
Foto: Diakonhjemmet

Bofellesskaper for eldre

Danmark har vært et foregangsland når det gjelder bofellesskap for eldre. Foreningen Realdania i Danmark startet i 2016 prosjektet *Rum og fællesskaber for ældre* for å redusere eldres ensomhet og utvikle og utbre nye boformer gjennom å inngå partnerskap med byggherrer. I 2016 var det ca. 4.200 boliger i seniorbofellesskaper i Danmark, og i 2023 var antall boliger i seniorfellesskaper kommet opp i rundt 12.000.

Men også i Norge skjer det spennende prosjekter med boliger som fremmer livskvalitet for eldre. Boligprosjektet Helgetun i Bergen er et forsøk på å utforme arkitektur og boform for en aktiv og sosial pensjonisttilværelse, slik at det gir rom for møteplasser, samtidig som du har ditt private område. Helgetun er finansiert av GC Rieber Fondene, og leilighetene leies ut til en fornuftig pris. Beboerne er en blanding av enslige og par, og det er et aldersspenn på rundt 20 år mellom yngste og eldste. Det er mulighet for å delta i mange fellesaktiviteter – men det er helt frivillig. For eksempel kan man delta på fellesmiddag en gang i uken, dyrke sin egen hageparsell eller delta på felles trening. Ikke rart at alle leiligheter er utleid. På nettsiden til Helgetun skriver de om et prosjekt på Marineholmen, som skal stå ferdig tidlig i 2027, og de starter arbeidet med å finne leietakere ca. ett år før ferdigstilling. Interesserte kan sende e-post til helgetun@crieber.com for å bli satt på venteliste.

helgetunbolig.no

Arkitektstudenter bygger bærekraftig

Arkitektstudenter fra inn- og utland søker seg til masterkurset *Design in context* ved NTNU. Ventelistene er lange, for på dette kurset får studentene være med på å designe og bygge opp til fem ulike bygg i løpet

av et semester. De jobber i team, som fungerer som om de var et arkitektkontor, og samarbeider med oppdragsgiver, håndverkere og leverandører. Bestilleren betaler for reise, opphold og materialer. Ett av byggene som ble satt opp i 2023, var en badstue ved Svartisen i Nord-Norge, der materialene måtte fraktes inn med båt. Sauna Svartisen ble for øvrig nominert til «Building of the year» av ArchDaily. Flere av teamene har fortsatt å jobbe sammen som et arkitektkontor etter fullført kurs.

Sauna Svartisen er plassert i en liten dalåpning mot Svartisen, Norges nest største isbre. Badstubygget ligger integrert i det arktiske landskapet. Foto: Fuse arkitekter

KA-CHING!

På Nationalmuseet i København har de laget en utstilling om penger og privatøkonomi, som er åpen for alle, men som også brukes til forskjellige undervisningsopplegg for elever på 7. til 10. trinn. Elevene må blant annet ta stilling til privatøkonomiske dilemmaer, som for eksempel avveining mellom høy lønn eller mye fritid, kjøpe brukt eller nytt, dyrt eller billig. Et annet tema er økonomisk ulikhet. Utstillingen inneholder også «Det store pengespil», der man gjennom fysisk aktivitet og quiz lærer om penger og økonomi. Deltakerne får tildelt et «gullkort» ved start, og så viser det seg at noen har fått mye og andre lite i startkapital, men du har mulighet til å øke din kapital gjennom ulike aktiviteter på forskjellige poster der du skanner kortet. Du kan blant annet tjene penger gjennom å løpe i hamsterhjulet (ja, det er løping i et fysisk hjul), du kan tjene penger på å svare riktig på quiz-spørsmål, du kan snurre på lykkehjulet og se hvor i verden du er født, og hva slags inntekt din familie har.

Blokkjedeteknologi – nøkkelen til fremtidens tillit?

✍ ADRIAN LÅTUN TREJO

Blokkjedeteknologi blir ofte omtalt i samme åndedrag som kryptovaluta og spekulativ trading. Men hva er egentlig en blokkjede, og hva kan denne teknologien bety for samfunnet vårt? Er det bare et nytt digitalt moteord, eller har vi her et verktøy som – brukt riktig – kan bidra til større tillit, gjennomsiktighet og bærekraft?

HVA ER EN BLOKKJEDE?

En blokkjede (eller blockchain) er i bunn og grunn et desentralisert digitalt regnskapssystem. Tenk deg en delt loggbok, hvor alle kan se og verifisere hverandres transaksjoner, men uten at noen enkeltaktør har full kontroll. Når en ny transaksjon legges til, legges den til som en «blokk» i et løp av tidligere hendelser. Når blokken er bekreftet, er den uforanderlig med mindre man endrer hele kjeden. Dette er i praksis umulig.

Dette skaper et grunnlag der data ikke kan manipuleres i det skjulte og hvor tillit ikke trenger å hvile på én sentral makt, men på matematiske prinsipper og åpenhet. I stedet for å legge all tillit på myndigheter eller selskaper, kan vi stole på teknologien selv – en slags tillitsmekanisme bygd inn i koden. Alle endringer må verifiseres av nettverket, og alle bevegelser er sporbare.

Man kan si at blokkjeden representerer en ny måte å organisere informasjon og eierskap på, en slags digital allmenning, hvor man ikke trenger å «spørre om lov» for å delta, men heller følger felles, åpne regler. Det gjør teknologien spesielt interessant i samfunn med svake institusjoner, men også som en ny måte å tenke tillit og samarbeid på, i alt fra pengeflyt til politisk deltakelse og økologisk ansvar.

BLOKKJEDER I PRAKSIS – ETISK TEKNOLOGI PÅ FLERE FELT

Det mest kjente bruksområdet er kryptovaluta, som Bitcoin og Ethereum,

men blokkjedeteknologien har potensial langt utover digitale penger.

FINANSIELLE TJENESTER

Flere banker og betalingssystemer tester nå blokkjedeteknologi for å gjennomføre pengeoverføringer sikrere, raskere og rimeligere, spesielt på tvers av landegrenser, der forsinkelser og gebyrer ofte rammer de som har minst. Med blokkjedeteknologi kan pengene overføres direkte med innebygd tillit og digital sporbarhet.

Med «smartkontrakter» (digitale avtaler som utfører seg selv når visse kriterier er oppfylt) kan man automatisere alt fra forsikringsutbetalinger til mikrolån. Se for deg en bonde i Kenya, som har tegnet en klimaforsikring: Når satellittdata registrerer tørke over jordene, utløses en automatisk utbetaling, uten ventetid, papirarbeid eller korrupsjon. Dette er ikke lenger en visjon, for slike løsninger er allerede tatt i bruk.

Spesielt for de 1,4 milliarder menneskene uten tilgang til formelle banktjenester, kan blokkjedeteknologi åpne nye veier til økonomisk inkludering og selvbestemmelse.

FORSYNINGSKJEDER

Hvordan vet vi at kaffen vi drikker er økologisk eller at genseren vår ikke er produsert under uverdige forhold? I dag baserer vi oss ofte på tillit til sertifiseringer og merkeordninger, men hele systemet er sårbart for juks og svak kontroll.

Med blokkjedeteknologi kan alle ledd i en forsyningskjede loggføres og verifiseres: Fra frøet som plantes hos bonden, til lageret, transportøren, fabrikkene, og helt frem til butikkhyllen. Hver overføring blir en digital transaksjon, som ikke kan endres i etterkant, og som kan sees av alle aktører, og i mange tilfeller også forbrukeren.

Slik øker sporbarheten og muligheten for ansvarlig forbruk. Vi kan lettere belønne dem som produserer etisk og utfordre dem som kutter hjørner. Det gir forbrukermakt et nytt verktøy og er helt i tråd med verdiene som bæres frem av Cultura-fellesskapet og andre etiske initiativer.

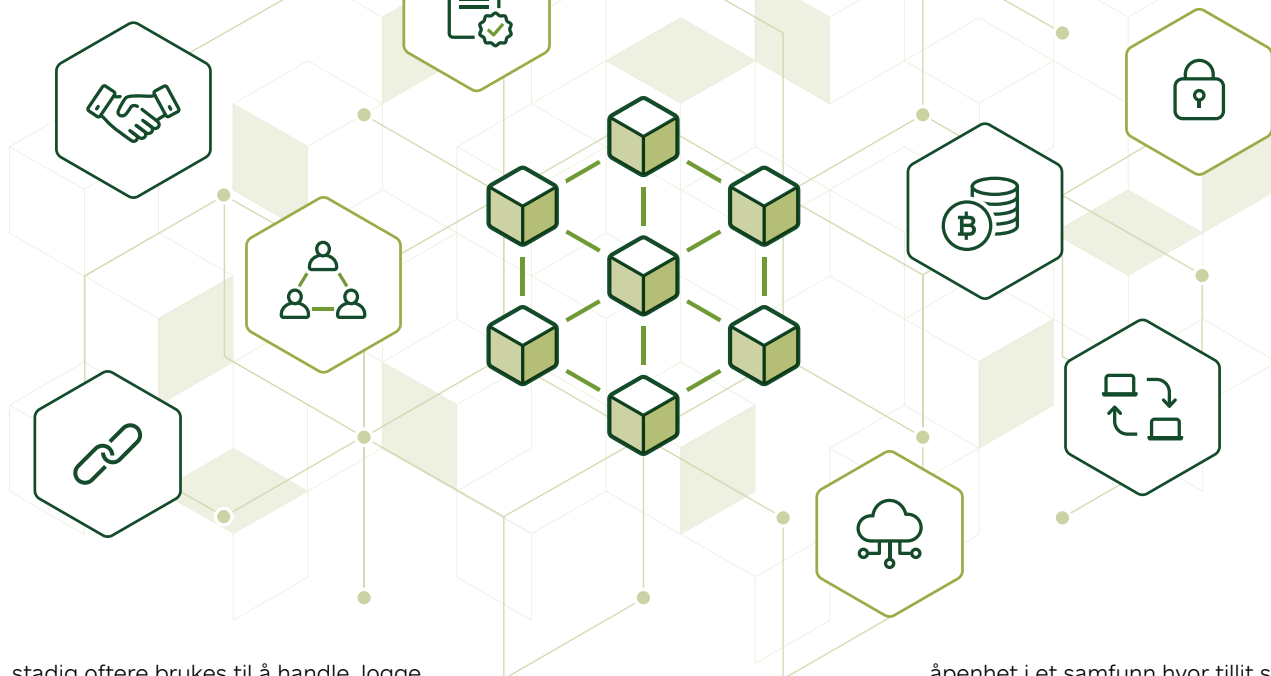
DIGITAL IDENTITET

Over én milliard mennesker mangler i dag juridisk identitet, noe så grunnleggende som et ID-kort eller fødselsattest. Uten det er det vanskelig å åpne bankkonto, stemme ved valg, få helsehjelp eller eie eiendom. Her kan blokkjedeteknologi gi mennesker et verifiserbart og sikkert identitetsbevis, lagret digitalt og tilgjengelig via mobil.

Men også i vestlige land er dette høyaktuelt: Når våre digitale identiteter

Adrian Låtun Trejo kombinerer for tiden studier med deltidsjobb i Cultura Bank

stadig oftere brukes til å handle, logge inn og bekrefte vår eksistens, er det relevant å spørre: Hvem eier denne identiteten? Hvem lagrer den? Og hva skjer når den kobles til alt fra sosiale medier til biometrisk overvåking?

En blokkjedbaset identitet kan være desentralisert. Det vil si eid og kontrollert av individet, ikke av staten, Facebook eller Google. Det kan gi en ny balanse mellom personvern og digital tilstedeværelse – et viktig tema i en tid hvor det digitale «jeg» blir like virkelig som det fysiske.

VERN AV REGNSKOG OG LIVSGRUNNLAG

Markedet for naturvern og klimakompensasjon har vokst, men er ofte preget av uklare avtaler og manglende sporbarhet. Hvordan vet vi at en regnskog faktisk er vernet? At lokalbefolkningen får støtte, og at dyrelivet beskyttes?

Her kan blokkjedeteknologi brukes som et verktøy for gjennomskiktighet: Hvert steg i et bevaringsprosjekt, fra avtale med lokalsamfunn, til vern av truet skog og registrering av artsmangfold, kan dokumenteres og spores. Data om vernede områder, bilder, avtaledokumenter og biologiske observasjoner kan lagres i en åpen digital kjede, som ikke kan redigeres i ettertid eller fjernes fra nett.

Noen vil kanskje innvende at naturvernorganisasjoner allerede deler informasjon i sosiale medier eller i rapporter, og det stemmer. Mange gjør et viktig arbeid med å synliggjøre prosjektene sine. Men der sosiale medier er gode for formidling og engasjement, tilbyr blokkjeden et annet kvalitetsnivå:

En uforanderlig, felles digital logg som sikrer etterprøvbarhet over tid, også når aktører eller plattformer endrer seg. Den gjør det mulig å følge et prosjekt gjennom flere år og gir både givere og lokalsamfunn en ny type tillit, som ikke baserer seg på mellomledd eller markedsføring, men på åpen og etterprøvbar dokumentasjon.

TEKNOLOGI FOR FELLESKAPET?

Det er lett å la seg rive med av visjonene, eller å avvise det hele som teknologismobber. Men spørsmålet er ikke om teknologien er god eller ond. Spørsmålet er hvordan den brukes, og av hvem.

Blokkjedeteknologi er ikke nøytral. Den kan programmeres for inkludering eller utestengelse, for åpenhet eller kontroll. Den kan styrke små fellesskap eller sementere makt hos dem som allerede har teknologisk og økonomisk overtak. Akkurat som internett og kunstig intelligens, står vi nå overfor en avgjørende fase: Hvem former infrastrukturen, og hvilke verdier bygges den på?

I likhet med kunstig intelligens kan blokkjeden brukes til å styrke samfunn og fellesskap eller til overvåking, spekulasjon og til å øke sosial ulikhet. Derfor trengs det bevisste aktører: samfunnsbyggere, verdibanker, kooperativer og sivilsamfunn som tør å stille de grunnleggende spørsmålene. Ikke bare om hva vi kan gjøre, men hva vi bør gjøre.

Kan teknologien bidra til et mer rettferdig og bærekraftig økonomisk system? Kan den brukes for felleseie, lokaldemokrati, ansvarlig forvaltning og

åpenhet i et samfunn hvor tillit stadig utfordres?

Det er ikke først og fremst teknologi-en i seg selv som avgjør. Det er hvordan vi som samfunn velger å ta den i bruk og hvilke verdier vi setter i sentrum.

EN MULIGHET FOR SOSIAL INNOVASJON?

Kanskje er det på tide å tenke nytt om hvordan vi organiserer tillit, eierskap og ressurser i samfunnet. I en verden preget av økende ulikhet, økologisk ubalanse og svekket tillit til både institusjoner og teknologigiganter, trenger vi systemer som bygger på åpenhet, deltakelse og felles ansvar. Her kan blokkjedeteknologi være mer enn et teknologisk eksperiment, det kan være et verktøy for sosial innovasjon.

Tenk deg digitale fellesskap som forvalter fellesgoder på egne premisser. Kooperativer som eier sine egne data. Lokalsamfunn som dokumenterer og deler klimainnsats, og belønnes direkte for sitt arbeid. Eller frivillige organisasjoner, som samler inn midler, sporer bruken åpent og rapporterer tilbake, uten dyre mellomledd. Flere steder i verden tar folk teknologien i bruk – ikke for profitt, men for fellesskap.

Men det krever bevisste valg. For teknologien er verken løsningen eller problemet i seg selv. Den er et verktøy, og som alle verktøy formes bruken av dem som holder i det.

Spørsmålet er derfor ikke bare om blokkjedeteknologi kan brukes til noe godt. Spørsmålet er: Hvem bruker den og til hva? Hvilke verdier bygges inn i de digitale strukturene vi nå former for fremtiden?

Vårens skatter

✍ ARNE ØGAARD 📷 ROLF HJELMSTAD

Mange liker å dyrke sin egen mat, men naturen tilbyr også mye vi kan høste fritt. Det er planter til mat, medisin, krydder, te og kroppspleie. Om høsten sanker vi sopp og bær, men også våren har rike gaver.

Å høste i naturen kan være en del av friluftslivet, det kan være en mulighet til å utforske nye sider av virkeligheten i tillegg til det å skaffe gratis mat. På de første turene er det alltid fint med følge av kjentfolk, men vi kan også finne tips i bøker og nettsider. Denne artikkelen er kun tenkt som en oversikt over noen av mulighetene.

BRENNESLE OG MELDESTOKK

For min del begynte det da jeg på 1970-tallet flyttet til en gård rett etter nyttår. Det var lite igjen av fjorårets avling, og penger var mangelvare. Vi måtte derfor spise mest mulig av det første som dukket opp av jorda, nemlig ugresset.

Meldestokk

”
Å høste i naturen kan være en del av friluftslivet, det kan være en mulighet til å utforske nye sider av virkeligheten i tillegg til det å skaffe gratis mat.

Fra gammel tid har brennesle vært dyrket som en viktig tekstilplante i Norge. I dag regnes den som et plagsomt ugress, som gjerne vokser på næringsrik jord eller rundt jernskrap. Men dette er en plante som er rik på mineraler som jern og C-vitaminer. Som alle andre vårplanter gjelder det å høste de unge skuddene, og i hvert fall før blomstring. Vi må selvsagt ha hansker, men ved rask dypping i kokende vann forsvinner de brennende stoffene. Det samme gjelder ved tørking. Brennesle kan brukes til supper, stuinger og te, men den kan også blandes inn i brøddeig og ulike retter.

Min favoritt blant ugresset ble meldestokken. På gården var det rikelig av den, men her på Østlandet er den sjelden å se. Den trives best i god åkerjord. Den kan brukes som spinat og smaker vel så godt. Bare litt smørdamping er det som skal til. Men den kan også brukes til supper, og da ser jeg at det ofte anbefales å tilsette noe matsyre for å få en friskere smak. Litt buljong og smørbasert meljevning må også til.

Et ugress vi ikke benyttet oss av var vassarven, den slynger seg raskt mellom grønnsakene og er hønenes favoritt. Den har også en frisk smak som egner seg i salater. På en restaurant på Island bestilte vi ørret med islandske urter, og vi fikk servert ørret dandert med vassarve. Det smakte godt.

LØVETANN OG SKVALLERKÅL

Løvetann kan også brukes i salater, men helst de yngste bladene. Ved starten av 2. verdenskrig kom franske soldater til Nord-Norge for å forsvare Narvik. Noen av disse banket en dag på hos min nå salige svigermor og spurte beskjedent om de fikk lov til å plukke noe av løvetannen som vokste på tunet. Franskmenn har nok en større sans for bitterstoffer enn nordmenn, skjønt det kan være en tilvenningssak. Bitterstoffene har en positiv helseeffekt, spesielt for leveren. Men planten er også rik på mineraler, særlig kalium og jern, og på

Vassarve

Skvallerkål

vitaminene B, C og betakaroten.

Løvetannblomster kan også spises. I det hele tatt er det mange blomster som kan brukes som spiselig pynt. Blomsterknoppene kan stekes og brukes i omelett. Av blomstene kan man også lage løvetannsirup og vin.

Her i hagen har jeg lenge kjempet en aktiv kamp mot skvallerkål. Hønene hjelper meg nå med dette, men jeg kan også spise den. Jeg hakker den opp, blander inn litt mel, salt og egg og steker lekke skvallerkålkaker.

En villplante som ble tatt inn i mine svigerforeldres hage, var karvekålen. Karve er en toårig plante, og første året kommer det kun blader, som gir en god suppe. Bladene ble høstet sammen med litt av rota.

BLOMSTER OG BREGNER

I min hage fantes det lindetrær lenge før tomten ble ryddet, og blomstene høstes til te. Helt av seg selv dukket det opp en svarthyll hvor både blomster og bær gir god og sunn saft. Jeg gleder meg også til de første lyse granskuddene. Jeg spiser dem mest som syrlig smågodt, men har også brukt dem til

saft. En innvandrer jeg ennå ikke har utforsket er mjødurten. Beveger jeg meg litt utenfor hekken treffer jeg geiteramsen med sine vakre rosa blomster. Det var den første urten jeg prøvde som te, og bladene kan også brukes i salat.

Unge spede skudd kan kokes møre i lettsaltet vann og spises med rørt smør. Det blir som asparges. Et annet spennende ugress er vinterkarsen, som ligner på åkersennep, men karsen kommer om våren. Tidlig i april-mai, mens blomsterklasen er sammenknepet på knoppstadiet, ligner planten på sin slektning brokkoli, det vil si en minibrokkoli. Du kan koke dem møre i lettsaltet vann og helle over en hvit saus, som er smakt til med 2ss fløte, en eggeplomme og litt sitronsaft. Server med ristet brød og smør.

Nede ved bekken i dalen vokser bregnen strutseving. De gamle bladene kan ligne nettopp slike vinger, mens de nye skuddene strekker seg med sine karakteristiske sammenkrøllede hoder. De kalles fiddleheads på engelsk fordi de ligner felehoder. I mange land regnes disse hodene som en stor delika-

Svarthyll

Geiterams

tesse, mens bruken i Norge er ganske ny. De må høstes før de springer helt ut, og man kan ta med litt av «halsen». De brune skjellene må fjernes.

Hvis jeg går opp den bratte bakken på vei mot Steinerskolen i Moss, kommer jeg forbi noe som kan ligne en bambusskog, men det er parkslirekne, en plante som er sterkt uønsket i Norge. Den ble en gang plantet i en hage, men gjennom røttene fant den sin egen vei ut verden, og røttene går dypt. De kan til og med ødelegge vannledninger. Unge skudd og myke grentopper kan spises. Skuddene kokes og spises som asparges. Skudd og blad har en syrlig smak og kan erstatte rabarbra i supper og syltetøy. Jeg gleder meg til å prøve dem til våren!

Vi takker Rolv Hjelmstad og Urtekilden, Norges største nettsted for urtemedisin, for bruk av bildene. www.rolv.no

Økonomiutdanning inspirert av arven etter Hans Nielsen Hauge

✍ TRULS LILAND, HAUGE SCHOOL OF MANAGEMENT, NLA HØGSKOLEN

Arven etter Hauge inspirerer fortsatt til positivt og aktivt samfunnsengasjement i dag. Hundrevis av økonomistudenter på Hauge School of Management på NLA Høgskolen er et godt eksempel på det.

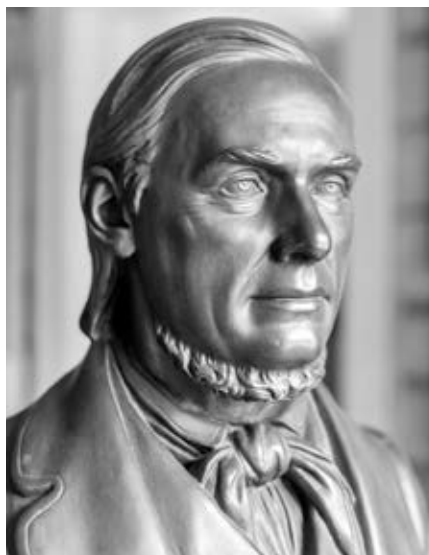
Hans Nielsen Hauge (1771–1824) er definitivt en ruvende skikkelse i norsk historie. Forfatteren Karsten Alnæs beskriver ham som en av de mest betydningsfulle personligheter i vår historie, og professor Francis Seierstedt påpeker at den haugianske bevegelsen var «...med på å danne forutsetningen for et fungerende demokrati i Norge». Alexander Kielland sa det slik: «Større Mand end Hans Nielsen Hauge havde vi aldrig havt.»

Hauge fikk sitt åndelige gjennombrudd 5. april 1796, mens han jobbet hjemme på familiegården i Tune, utenfor Fredrikstad. Dette var en livsforvandelende erfaring og førte blant annet til at han begynte å reise rundt i landet og forkynne – basert på det han opplevde som et kall fra Gud. I løpet av noen få år ble det dannet vennsamfunn over hele Norge etter hvert som mennesker responderte på forkynnelsen hans.

FORFATTER OG SERIEGRUNDER

Hauge skrev en rekke bøker og skrifter

og med et opplag på i hvert fall 150 000 (et konservativt anslag) og var dermed Norges mest leste forfatter i sin samtid. Dette gjorde ham også til en betydelig bidragsyter til lese- og skriveopplæringen i landet på 1800-tallet. Med to tomme hender startet eller restartet han også mer enn 30 bedrifter og var sammen med sine venner engasjert i etableringen av omtrent 150 virksomheter. Ifølge beregninger av professo-

rene Fritz Hodne og Ola H. Grytten ved Norges Handelshøyskole bidro Hauge og hans venner til å skape mellom 7 000 og 8 000 arbeidsplasser i perioden frem til 1828, i en tid hvor Norge hadde om lag 900 000 innbyggere. Dermed er han faktisk en av norgeshistoriens største og mest betydningsfulle seriegründere.

Den haugianske tilnærmingen var blant annet preget av hvordan man kunne kombinere profitt og etikk, i stedet for å tenke at disse er gjensidig utelukkende. Dette er en høyst relevant tematikk innen økonomiområdet også i dag, hvor bedrifters rolle i samfunnet og hvordan bærekraft og økonomisk aktivitet kan kombineres er viktige problemstillinger. Viktige sosiale mål for de haugianske virksomhetene var bekjempelse av fattigdom, utvikling av lese- og skriveferdigheter og opplysningsarbeid. Dessuten ble mange av disse virksomhetene også drevet godt og var lønnsomme.

Haugiansk næringsvirksomhet og -utvikling hadde et sterkt samfunnsengasjement og var bygd på en integrert tenkning hvor både sosiale og finansielle mål ble vektlagt. Den haugianske bevegelsen bidro gjennom en rekke bedriftsetableringer og bærekraftige forretningsmodeller til å prege norsk

næringsliv på 1800-tallet. Og mange lar seg inspirere av den samme tenkningen i dag.

ETIKK OG ENTREPRENØRSKAP

Hauge School of Management (HSM), som er NLA Høgskolens økonomiutdanning, er et eksempel på det. Denne utdanningen startet opp i Oslo høsten 2013. Hensikten var å etablere studieprogram innen økonomi, nyskaping og ledelse med et særpreg basert på etikk og entreprenørskap, inspirert av arven etter Hans Nielsen Hauge (1771–1824) og tenkningen til de haugianske virksomhetene. Senere har studieprogrammet blitt lansert i Kristiansand (2021), Bergen (2024) og Stavanger (2025). Det er i dag mer enn 700 studenter ved Hauge School of Management.

Særpreget uttrykkes blant annet gjennom fag og emner som fokuserer på sosialt entreprenørskap, bedrifters samfunnsansvar og tjenende lederskap. Men kanskje aller tydeligst kommer dette frem gjennom et emne innen etikk, som går gjennom hele studieprogrammet, hvor studentene blant annet trenes i etisk refleksjonsevne og hvordan etiske perspektiver kan integreres i (økonomiske) beslutningsprosesser. Dette forsterkes blant annet gjennom en mentor-

ordning, hvor studentene får en egen mentor fra andre studieår, gjennom studieturer til Europa og Afrika og ved at studentene blir utfordret til både faglig og personlig utvikling, som vektlegger verdimessige og etiske problemstillinger.

Her tilrettelegges det for at studentene blir utfordret og får trene seg på relevante etiske problemstillinger, og at de jobber med dette over tid. Et annet viktig poeng er at dette skjer gjennom refleksjon i en sammenheng hvor man kan diskutere, bli utfordret og samtale med andre om ulike etiske dilemmaer og verdimessige beslutninger. Dessuten viser forskning på dette området at faktorer som god veiledning, positive rollemodeller og mentoring er viktige for at denne typen kompetanse skal utvikles og styrkes.

For å bygge et mer bærekraftig, inkluderende og velfungerende næringsliv, trenger vi aktører som har solid fagkompetanse, men som også har utviklet sin etiske refleksjonsevne. Utdanningen bør legge til rette for at morgendagens ledere og medarbeidere har begge deler. Vi vil gjøre det vi kan for å bidra til dette og tror arven etter Hauge er en utmerket inspirasjonskilde i så måte. 🍀

Om NLA Høgskolen

NLA Høgskolen er en offentlig akkreditert privat høgskole med et bredt studietilbud i Bergen, Oslo og Kristiansand, samt Trondheim og Stavanger. NLA er en livssynsbasert, kristen institusjon og tilbyr utdanning for alle, uansett livssyn
nla.no

Banksjefens hjørne

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Når jeg sitter og skriver dette, er det ennå lenge til Pengevirke kommer ut i postkassene, og med all uro som skjer rundt oss i verden er det vanskelig å forutsi hva som kommer til å være i avisoverskriftene når bladet blir lest. Og jeg tenker at det er nettopp noe av det som kjennetegner tiden vi lever i akkurat nå. Store endringer skjer raskt og sprer seg mellom land og kontinenter, og det er usikkert hvordan det vil påvirke oss framover. Kanskje oppstår det situasjoner der vi ikke lenger kan få tak i alt vi vil fra hvor vi vil og når vi vil. Desto større grunn til å støtte opp om lokale virksomheter, for eksempel reparatørene, som hjelper oss til å bruke tingene våre lengre; bedrifter som bidrar til gjenbruk og resirkulering og ikke minst bønder, som dyrker maten vår.

Forandringer skjer ikke bare ute i verden – de skjer også i Cultura Bank. På forstanderskapsmøtet 20. mars ble det valgt nye medlemmer til styret vårt. Jeg er stolt og glad for å kunne ønske velkommen vår nye styreleder Jon-Frede Engdahl, styremedlemmene Jeanett Bergan og Karoline Bakka Hjertø, og varamedlem Mia Ebeltøft. Til sammen representerer de en imponerende bredde og dybde av kompetanse og erfaring på viktige områder for Cultura Bank.

Og mens vi snakker om kompetanse – etter hvert er vi som jobber her i banken blitt en ganske multikulturell forsamling, der rundt 1/3 av de ansatte eller deres foreldre har flyttet til Norge fra andre land. Det beriker arbeidsmiljøet og gjør at vi som kollektiv har mye kulturkunnskap og språkkunnskap utover det norske. Det passer godt for en bank som heier på mangfoldet i natur, kultur og blant mennesker. Av det vi har skrevet om i dette nummeret av Pengevirke heier jeg litt ekstra på Oslo Badstuforening, som får naturen selv (blåskjellene) til å hjelpe til med å rense vann og bygge opp igjen det biologiske mangfoldet omkring badstuflåtene.

KONTAKT OSS GJERNE OM LÅN

Over til noe helt annet. 2023 og 2024 var gode år driftsmessig for banken, og det betyr at vi nå har rom for å vokse på utlånssiden og ta inn flere nye kunder, både bedrifter med sosial eller miljøprofil og private boliglån. Vi vil også gjerne være bank for foreninger som deler vårt verdigrunnlag. Så kontakt oss gjerne om lån. En annen sak, som kan være verdt å tenke på før sommerferien, er om du har behov for en gjennomgang av dine forsikringer. Det kan vi hjelpe med. Sommerferien er en tid da mange hus og leiligheter står tomme og kan være utsatt for innbrudd. Det er også en tid med stor reisevirksomhet da mye uventet kan skje. Frende forsikring, som Cultura Bank er formidler for, er kjent for at de har de mest fornøyde kundene når det gjelder raskt og godt skadeoppgjør hvis ulykken er ute. Og det er en god egenskap for et forsikringsselskap!

PS: Den fine klokken på veggen er laget hos Aurora Verksted, en av bankens kunder. Aurora verksted setter mennesker i fokus, og mener at alle kan ha en meningsfull og viktig jobb. Mosaikken er laget av resirkulert porselen, fra porselensprodukter med sprekker eller andre feil, som blir knust, får ny glasure – og et nytt liv i mosaikkfat og klokker. Bærekraft og kvalitet!

Foto: Alf Simensen

Nytt om ansatte

Jacqueline Haddison (40) er seniorrådgiver i Cultura Banks kundeavdeling.

«I de siste 13 årene har jeg hatt gleden av å jobbe for det samme selskapet i Bergen og Trondheim. Med 16 års erfaring fra kundeavdeling er jeg glad for at jeg fikk tilbud om å fortsette med kundebehandling hos Cultura Bank. Jeg håper å kunne fortsette i mange år, gjerne lenger, hos Cultura Bank, da jeg er stolt av bankens verdier.

I tillegg til min erfaring som kundeansvarlig har jeg også jobbet som saksbehandler på inkassosaker, og ser frem til å kunne bruke denne kompetansen i bankens arbeid.

Nå har jeg jobbet for banken i over ett år med både privat- og bedriftskunder, men jeg synes fortsatt det er spennende å observere hvordan de fleste kundene gjenspeiler bankens verdier. Jeg er opptatt av å yte god kundeservice og være tilgjengelig for våre kunder på en profesjonell måte.»

Sissi Chan (31) startet i stillingen som HR-ansvarlig i Cultura Bank 5. mai. Hun har en solid bakgrunn innen HR, sist som HR-rådgiver i Simula Metropolitan, og besitter en mastergrad i ledelse og organisasjonspsykologi.

Friluftsliv er en viktig del av hennes fritid, og hun har et mål om å besøke flere av landets DNT-hytter. Når anledningen byr seg, liker hun også å reise til nye steder for å oppleve nye kulturer og, ikke minst, variert natur. Trening er en prioritert del av hverdagen hennes, og hun er glad i å prøve nye aktiviteter – for eksempel har hun nylig begynt med keramikk.

I likhet med sine nye kolleger deler Sissi et sterkt engasjement for bærekraft og etiske verdier. Hun ser frem til å bli bedre kjent med alle i banken og bidra med sin kompetanse innen HR og organisasjonspsykologi i sin nye rolle i Cultura Bank.

Ruben Pedersen Grensemo (29) arbeider som kunderådgiver for personkunder.

«Jeg er født og oppvokst i Mo i Rana og flyttet ned til Østlandet for 10 år siden på grunn av økonomistudier på Høgskolen i Halden. Etter ett år der flyttet jeg til Jessheim, der jeg bodde fram til jeg flyttet til Oslo i 2024.

Jeg startet min Bachelorgrad i Digital kommunikasjon og markedsføring året 2019, og fullførte graden i 2022. Ved siden av studiene har jeg hatt deltidsjobber på Gardermoen og OBOS OpenNet. Jeg har tidligere jobbet i Handelsbanken i et vikariat som kunderådgiver med fokus på kundeopprettelse, onboarding og diverse forefallende arbeidsoppgaver.

I dag jobber jeg som kunderådgiver for personkunder.

Min motivasjon for å jobbe i Cultura Bank er vårt fokus på etisk og bærekraftig bankdrift. Å jobbe i en verdibasert bank gir en ekstra dimensjon til det daglige arbeidet.

I fritiden liker jeg å være i aktivitet, trene styrke og løping. Jeg har tidligere drevet aktivt med fotball, og min lidenskap var fotball. Å være i aktivitet gir meg både energi og balanse, og er et viktig bidrag til min livskvalitet.»

Sluttet

Takk til Andreas Haugerud, som har valgt å søke nye utfordringer etter mange år i Cultura Bank. Vi ønsker ham lykke til hos sin nye arbeidsgiver og takker for langt og godt samarbeid.

Nytt om tillitsvalgte

Forstanderskap

Det høyeste organ i Cultura Bank, tilsvarende generalforsamlingen i et aksjeselskap, er forstanderskapet, som blant annet fastsetter og endrer sparebankens vedtekter, beslutter kapitalutvidelser, fastsetter bankens regnskap og beslutter eventuelle sammenslåinger med andre sparebanker.

Forstanderskapet velges av bankens innskytere, egenkapitalbevisiere og ansatte. I tillegg kan det utpekes en offentlig representant.

På valgmøtet for innskytere 20. februar 2025 ble Lars Hektoen og Michael Lommertz enstemmig gjenvalgt som faste medlemmer i forstanderskapet, som representanter for innskyterne for en periode på fire år.

På valgmøtet for egenkapitalbevisiere 20. februar 2025 ble Frank Schmiemann enstemmig gjenvalgt for en periode på fire år, som representant for egenkapitalbevisierne.

Forstanderskapets medlemmer og varamedlemmer i Cultura Bank 2025. Fra venstre: Holger Schlaupitz, Jarle Vaage, Bjarne Hjertholm, Ove Jakobsen, Trygve Jæger, Michael Lommertz, Ninon Onarheim, Lars Hektoen, Svanhild Sørensen, Stian Torstenson (Morten Skogly, Hedda Kristoffersen, Rade Uljarevic, Petter Johan Holm og Frank Schmiemann var ikke tilstede da bildet ble tatt)

Forstanderskapets sammensetning

Navn	Funksjon	Repr. for (velges av)
Ninon Onarheim	Leder	Egenkapitalbevisierne
Holger Schlaupitz	Nestleder	Egenkapitalbevisierne
Lars Hektoen	Medlem	Innskytere
Ove Jakobsen	Medlem	Innskytere
Petter Johan Holm	Medlem	Innskytere
Michael Lommertz	Medlem	Innskytere
Trygve Jæger	Medlem	Innskytere
Svanhild Sørensen	Vara	Innskytere
Frank Schmiemann	Medlem	Egenkapitalbevisierne
Jarle Vaage	Medlem	Egenkapitalbevisierne
Morten Skogly	Vara	Egenkapitalbevisierne
Bjarne Hjertholm	Medlem	Ansatte
Hedda Kristoffersen	Medlem	Ansatte
Rade Uljarevic	Medlem	Ansatte
Stian Torstenson	Vara	Ansatte

Valgkomite

På forstanderskapsmøtet ble det også foretatt valg til valgkomite. Valgkomiteen velges for ett år av gangen, blant forstanderskapets medlemmer og varamedlemmer.

Valgkomiteens innstilling ble enstemmig vedtatt, og valgkomiteen består etter dette av:

- Michael Lommertz (medlem, leder)
- Lars Hektoen (medlem)
- Svanhild Sørensen (medlem)
- Ninon Onarheim (medlem)
- Stian Torstenson (medlem, valgt av ansatte)
- Bjarne Hjertholm (varamedlem for ansattes representant)

Nye krefter i styret

På forstanderskapsmøtet 20. mars 2025 ble det foretatt valg til styret, og valgkomiteens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Jon-Frede Engdahl, bankens nye styreleder, har lang fartstid i det økologiske miljøet i Norge. Han har kjent Cultura Bank helt siden banken for mange år siden ga oppstartlån til Kolonihagen, en pioner innen distribusjon av økologiske matvarer, som i dag er et selvstendig konsept i Rema 1000-kjeden. Jon-Frede er kanskje mest kjent som gründer av Kolonihagen, og senere av restauranten Maaemo, den første norske restauranten som oppnådde 3 stjerner i Michelin-guiden. Han har også erfaring innen reklame og produktdesign.

Jon-Frede Engdahls erfaring som gründer, merkevarebygger og leder av ulike bedrifter tilfører styret en kompetanse som er viktig for bankens videre utvikling.

Jeanett Bergan (styremedlem) er i dag Senior Vice President og ansvarlig for bærekraftsområdet og ESG i Orkla ASA. Tidligere har hun blant annet arbeidet som leder av området for ansvarlige investeringer i KLP og som leder av området bærekraft i Aker ASA. Hun har en master of management fra BI. Jeanett Bergan har kommunisert den økende betydningen av bærekraftige investeringer inn mot ledelsen og styrene i noen av Norges største bedrifter innen finans og industri. Hun tilfører styret verdifull kompetanse om bærekraftige investeringer og bedrifters samfunnsansvar.

Karoline Bakka Hjertø (styremedlem) er direktør for bærekraft i Bane NOR, har tidligere vært leder for bærekraft i SpareBank 1 Østlandet, hvor hun blant annet arbeidet med å implementere bærekraftige strategier og initiativer. Hun har også erfaring som seniorrådgiver i Etisk Handel Norge og fra ulike styreverv. Hun er utdannet sosialantropolog fra Universitetet i Oslo, har studert sosiologi og politisk økonomi ved University of California, Berkeley, og er siviløkonom fra Norges Handelshøyskole. Hjertø er også aktiv som foredragsholder, hvor hun snakker om viktigheten av bærekraft for konkurransekraft. I Culturas Banks styre vil dette perspektivet være viktig for å styrke bankens posisjon i markedet framover.

Mia Ebeltoft (varamedlem til styret) er daglig leder/advokat i Climate Risk Advisory AS, der hun driver med juridisk og strategisk rådgivning og utvikler kurs- og utdanningsprogrammer. Hun holder foredrag innen forsikrings- og finansbransjen om bærekraftig finans, samt om EUs taksonomi, natur- og klimarisiko og klimatilpassning. Hun er Partner i SOTERIA Innovative Insurance Solutions for Climate Change Adaptation som har et 3-årig EU-prosjekt (2023 – 2026). Hun har tidligere vært deltaker i andre innovasjons- og forskningsprosjekter, både i Norge og under EUs Horizon 2020 klimaprogram. Hun har tidligere blant annet vært assisterende fagdirektør/advokat hos Finans Norge. Hennes kompetanse innen klimarisiko, forsikring og lovgivning i Norge og EU er svært nyttig for styret.

Takk for innsatsen!

Maria Bjune, Alf Howlid og Randi Welhaven skal ha stor takk for mangeårig innsats i bankens styre. Takk også til Liv Anna Lindman for innsatsen som styremedlem og varamedlem.

Prosjekter som har fått støtte fra Cultura Gavefond i 2024

Mennesker med spesielle behov

DET GRENSELØSE TEATERET har fått penger til innkjøp av kulisser, kostymer, sminke og andre rekvisita. Dette er en gruppe i Nittedal for voksne med Downs syndrom, CP, Asperger og lignende. Det er en teatergruppe som møtes en gang i uken, i tillegg også helgeøvinger når det nærmer seg forestilling. Forestillingen de nå jobber mot er *Panikk i kulissene*. Den skal spilles på Kulturverket Flammen 7. og 8. juni i 2025.

INSTITUTT FOR SOSIALTERAPI har fått reisestøtte til Petter Holm og Vera Simakova slik at de sammen med partnere i Sverige og Danmark kan utarbeide en søknad om etablering av flernasjonale «Sentre for fremragende fag- og yrkesopplæring». Deres prosjektide er å informere om, utvikle og demonstrere løsninger for helhetlig inkludering av mennesker med utviklingshemning og andre funksjonsforstyrrelser i kultur, tilpasset utdanning og arbeid, på bakgrunn av de internasjonale erfaringene som er gjort gjennom årtier innenfor steinerpedagogisk/antroposofisk orientert sosialterapi. Det har vist seg å være svært tidkrevende å utarbeide en søknad som kan hevde seg i konkurranse med hundrevis av universiteter i Europa. Men gjennom årene har de fått gjennomslag for 5 prosjekter.

Søke om støtte fra Cultura Gavefond

Cultura Gavefond er opprettet med utgangspunkt i verdigrunnlaget som Cultura Bank bygger på og har til oppgave å støtte utviklingsoppgaver innenfor bærekraftige og samfunnsnyttige formål. I dagens situasjon har Gavefondet begrensede midler til utdeling og kan støtte konkrete tiltak med beløp i størrelsesorden 3 000–15 000 kroner. Gavefondet gir ikke midler til drift.

Benytt søknadsskjema på cultura.no/gavefond

Søknadsfrister: 15. mars, 15. august og 15. november

GRANLY STIFTELSE på Kapp har fått støtte til elektrisk fruktkvern og hydraulisk fruktpresse. Granly er et bo- og aktivitetstilbud til 20 voksne beboere med funksjonshemming. Dagene er fylt med aktiviteter og tilbud der alle kan føle stor grad av mestring, glede og passende utfordringer. I hagen rundt boligene bugner det av bær og frukt hele sommeren.

Integrering

MINORITY WELFARE har fått penger til å kjøpe utstyr til hobbyting og inngangsbilletter. De ønsker å tilby en lavterskel og alternativ møteplass til barn og ungdom som ikke er med i organiserte fritidsaktiviteter i lokalområdet. Det er et mangfoldig prosjekt, som inkluderer barn og unge med flerkulturell bakgrunn. Tiltaket skal bidra til møteplasser for innvandrergupper. Aktivitetene skal stimulere til økt deltakelse og integrering i det norske samfunnet. De holder til på Alna i Oslo.

BROTHERHOOD har fått støtte til drift og utstyr i integreringstiltak. Det er en nyetablert organisasjon, som ønsker å fremme fritidsaktiviteter for gutter mellom 8–18 år med minoritetsbakgrunn. Formålet er å fremme deres fysiske, mentale og sosiale utvikling gjennom et variert utvalg av aktiviteter. De holder til i Lillestrøm og legger også vekt på utdanning og ferdighetsutvikling gjennom workshops, foredrag og leksehjelp.

STORD BORDTENNISKLUBB har besøk av mange flykninner og har fått støtte til å kjøpe 6 racketer av god kvalitet til utlån.

Barn og unge

SOLEGGEN LEIRSKOLE har fått støtte til utstyr for å undervise elevene i fiske, forvaltning og biologi i tjernene rundt fjellstua. De fikk penger til to kanoer og to bestemmelsesduker. Leirskolen ligger 957 m.o.h. på nordsiden av Jotunheimen, ca. en mil fra Lom og tar imot steinerskoleelever fra hele Norden.

MADSEBAKKEN TEATER i Kongsberg har fått støtte til lydutstyr. Det er et barneteater hvor de opplever at barna knytter bånd på tvers av alder og kjønn. Barna blir tryggere på hverandre, og de opplever mestring gjennom fremførelsen av stykket de setter opp hvert år. Teateret er drevet av frivillige, med unntak av en innleid instruktør, som holder i regi og instruksjon.

Miljø

HOLOMARKAS VENNER har fått støtte til hageutstyr. Det er en besøksgård ved Romsdalsmuseet i Molde, som drives på dugnad. Barn og småbarnsfamilier er hyppige gjester. På gården bor hester, sauer, kaniner, katter, høner, ender, kalkuner og påfugl. Formålet er formidling. Her kan man møte dyr på nært hold, lære om husdyr, dyrevelferd og matproduksjon på gården. Gården har frukt- og bærhage, drivhus og bed der det dyrkes tradisjonelle matvekster. Dugnaden sørger for et velstelt og blomstrende kulturlandskap ved den grønne korridor.

GREATER AFRICA har fått støtte til solcellepanel på en skole i Uganda. Grunnleggeren av Greater Africa Foundation, Mikael D. Mack, driver sammen med kona skole, butikk, restaurant og yrkesopplæring i Uganda.

BARNAS KATEDRAL i Trondheim har fått støtte til innkjøp av frø, planter, blomster, urter og epletrær. 25 arkitekturstudenter har laget gjenbruksprosjekter for og med barn. Ett av 4 prosjekter er «urban gardening» hvor en gruppe av studentene har laget forskjellige blomster, grønnsaks- og urtekasser med benker for de som bor rundt Lademoen og Lilleby. Urban dyrking er en aktivitet som drives av mange ulike mennesker, og på mange ulike måter. Mens noen liker å dyrke blomster som hobby, er andre opptatt av å vise barna sine hvor grønnsakene kommer fra. Flere og flere dyrker egne grønnsaker fordi de vil ha økologisk mat, og andre dyrker for å spare noen kroner. Mange i byen savner dessuten en hage og synes det er hyggelig å være mer ute i grønne omgivelser og oppleve gleden ved å se det spire og gro.

SPACE FOR PLANTS i Bodø er et historisk drivhus med gartneridrift, lokal kafé og kreativt kollektiv, som fokuserer på planter, kunst, bærekraft og lavterskel kulturtilbud. De har fått støtte til vandunk og varmtvannsbereider. Det er et grønt møtested like ved Bodø sentrum for folk i alle aldre, med fokus på fellesskap og lokal kultur.

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Gregory Cajete

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

Ove Jakobsen

INNLEDNING

I møte med de økologiske, sosiale og økonomiske utfordringene verden står overfor, rettes stadig mer oppmerksomhet mot hvordan utdanning og

kunnskap påvirker samfunnsutviklingen. Ifølge Gregory Cajete har den etablerte vitenskapen og utdanningssystemet i stor grad bidratt til dagens krise ved å fremme materialisme, konkurranse og individualisme på bekostning av helhetlig tenkning og bærekraftige verdier. Miljøkrisen har utviklet seg som et resultat av en globalisert økonomi der fremgang gjennom ubegrenset vekst har blitt prioritert med lite hensyn til sosiale, kulturelle og økologiske konsekvenser. Cajete konstaterer at det vil være nærmest umulig å løse den økologiske krisen med dagens materialistiske kunnskap.

Alternativt kan vi hente inspirasjon fra urfolkskunnskap, som bygger på en dyp forståelse av naturens sammenhenger og menneskets plass i helheten. Gjennom økologisk og relasjonell kunnskap kan vi skape en ny retning for utdanning, samfunn og politikk – en retning der respekt for livet, harmoni med naturen og kollektivt ansvar står i sentrum. Dette krever imidlertid transformasjon av både våre verdier og våre handlinger.

DET ØKOLOGISKE MENNESKET

For å forberede en bærekraftig fremtid kreves det mer vekt på øko-utdanning der kunnskap, forståelse og kreativ tenkning bygger på flerdimensjonale og flerkulturelle kilder der urfolkskunnskap

skap inngår. Det første skrittet i en slik endring er ifølge Cajete en indre rekonstruksjon, slik at vi oppnår en viss balanse, harmoni, klarhet i visjon og forståelse av vår plass i det større universet. Ved å endre oss selv og våre relasjoner, endrer og medskaper vi fremtiden.

Urfolkskunnskap er dypt forankret i en spirituell orientering og en dynamisk, harmoni preget av mangfold. Den bygger på at menneskelig kunnskap er uløselig knyttet til en grunnleggende forståelse av at alt i universet er levende.

Menneskene er deltakere i en større universell helhet der vi er gjensidig avhengige av hverandre, vi er alle beslektet. Det betyr at vi tar ansvar for vårt forhold til naturen, for å gjøre mer med mindre, og for å søke mening og selvrealisering fremfor altoppslukende materialisme. I dette samspillet er det viktig at vi gjennom handling viser medfølelse, mot og solidaritet.

URFOLKSKUNNSKAP

Urfolkskunnskap er dypt forankret i en spirituell orientering og en dynamisk, harmoni preget av mangfold. Den bygger på at menneskelig kunnskap er uløselig knyttet til en grunnleggende forståelse av at alt i universet er levende. Essensen av urfolks spiritualitet er ikke religion i vestlig forstand, men snarere et sett med kjerneverdier i re-

lasjonen mellom mennesker og mellom mennesker og naturen. Cajete påpeker at sannhet ikke er et fast punkt, men snarere et stadig utviklende balansepunkt, kontinuerlig skapt og alltid nytt.

Mennesket deler en felles fortid med planter, dyr og alle elementer i naturen. Urfolkskunnskap er derfor sterkt orientert mot tid og sted, med en forståelse av at alt har sin tid og sin evolusjonære vei. Verden består grunnleggende av relasjoner, mønstre og sykluser, som må forstås for å leve i balanse med naturen. Alt er forbundet, og en dyp innsikt i sammenhengen mellom alle levende vesener er nødvendig for å opprettholde harmoni. Hvert geografiske område reflekterer naturens helhetlige orden, og relasjonene mellom mennesker, steder, planter, dyr og naturfenomener må respekteres.

NATURLIG DEMOKRATI

Ifølge Cajete har naturlig demokrati en grunnleggende verdi, det vil si at jorden er levende, og alle skapninger har mening og rett til å eksistere. Man kan beskrive denne oppfatningen som

Litteratur

Gregory Cajete (red.) (1999):
A People's Ecology – Explorations in Sustainable Living
Clear Light Publ.

Gregory Cajete (2000):
Native Science – Natural Laws of Interdependence
Clear Light Publ.

en form for naturlig demokrati. Urfolk opplevde naturen som en del av seg selv og seg selv som en del av naturen. All menneskelig utvikling er avhengig av vår interaksjon med jorden, luften, klimaet, plantene og dyrene på stedet vi bor. Indianernes tilknytning til jorden var et symbol på deres forbindelse til livets energier.

Konsekvensen er at vi har et ansvar for å ta vare på, opprettholde og respektive rettighetene til andre levende vesener, planter og dyr. Blant urfolk har dyr alltid blitt sett på som rettighetsbærere, likeverdige med mennesker når det gjelder deres rett til liv og til videreføring som art.

TRADISJONELL MILJØKUNNSKAP

Respekt for livet er fundamentalt for å forstå hvordan man kan leve et godt liv. Fellesskap er en kompleks sammenheng av fysiske, sosiale og psykologiske relasjoner, som endrer seg og utvikler seg over tid gjennom generasjoner av mennesker som identifiserer seg med fellesskapet. Et urfolkssamfunn handler om å leve et «symbiotisk» liv i en «symbiotisk» kultur, der naturen er en viktig deltaker og medskaper av fellesskapet. Urfolkskunnskap kan også kalles «tradisjonell miljøkunnskap». Cajete begrunner sammenhengen med at en stor del av denne kunnskapen har hatt som formål å opprettholde urfolkssamfunn og sikre deres overlevelse i de miljøene de har levd i.

URFOLKSKUNNSKAP OG BÆREKRAFT

Cajete mener at vi kan lære mye av urfolks forståelse av sammenhengene i naturen. Han har sammenfattet fem viktige punkter i en slik helhetlig, dynamisk forståelse.

Den første formen for tenkning handler om kunnskap om stedet man fysisk bor. Dette er forutsetningen for integrerte relasjoner med naturen og med andre mennesker i fellesskapet. Den andre formen for tenkning skjer i relasjon til andre mennesker, plan-

Økofilosofi inspirert av urfolks visdom gir grunnlag for helhetlig utdanning, økonomi, samfunnsliv, organisasjoner, styring og politikk.

ter, dyr, naturens elementer og andre fenomener. Det handler om å forstå betydningen av relasjoner for levende økosystemer. Den tredje formen for tenkning dreier seg om refleksjon, tale og handling. Her dreier det seg om å uttrykke respekt, etikk, moral og riktig oppførsel. Resultatet er ærbødighet for livet. Den fjerde formen for tenkning gjelder visdom, som utvikles gjennom lang erfaring med alle aspekter av menneskelivet. Visdom krever en form for læring, som kommer med modenhet. Den femte formen for tenkning er knyttet til kunnskap som begynner med visdom og deretter utvikler seg videre til en direkte intuitiv forståelse og opplevelse av den spirituelle energien i alt levende.

VEIEN VIDERE

Økofilosofi inspirert av urfolks visdom gir grunnlag for helhetlig utdanning, økonomi, samfunnsliv, organisasjoner, styring og politikk. Den transformerende visjonen Cajete snakker om, må være dyp nok til å omfavne både det vi har blitt, og det vi nå må bli som deltakere i jordens utvikling. Vi må overbevise oss selv og andre om at vi kan gjøre en forskjell. Urfolkskunnskap er helhetlig og inkluderer etikk, spiritualitet, metafysikk, seremonier og sosial orden. Denne visjonen åpner for håp.

Det er bemerkelsesverdig, ifølge Cajete, at vi har vitenskapelige, objektive data som viser at vi har påført og fortsetter å påføre økosystemene, vann, jord, luft og alle levende vesener alvorlig skade. Likevel har vi ikke endret vår

livsstil, holdninger eller tankemønstre og handlinger på en vesentlig måte.

Som samfunn forneker vi fullstendig den virkeligheten vi selv har skapt. Våre institusjoner, vår økonomi, våre verdier, trosoppfatninger og vårt verdensbilde fortsetter å være basert på de samme prinsippene – materialisme, konkurranse, og individualisme, med andre ord det som har ført oss inn i denne krisen.

Urfolkskunnskap viser oss hvordan vi kan leve i harmoni med omgivelsene våre, med respekt for både mennesker og natur. Det er på tide å ta lærdom av denne innsikten og skape en bærekraftig og verdiforankret vei fremover. Forandring begynner med bevissthet, og det er gjennom nye måter å tenke og handle på vi kan skape en bedre fremtid.

Biografi

Dr. Gregory Cajete er Tewa-indianer fra Santa Clara Pueblo, New Mexico. Han disputerte for doktorgrad (Ph.D.) fra International College – Los Angeles i New Philosophy Program innen samfunnsvitenskap, med vekt på urfolksstudier. Han har arbeidet ved Institute of American Indian Arts i Santa Fe, New Mexico, hvor han var dekan ved Center for Research and Cultural Exchange. Han har også vært leder for Native American Studies og professor i etnovitenskap. For tiden er han direktør for Native American Studies ved College of Education ved University of New Mexico. Dr. Cajete har publisert en rekke bøker og artikler der han diskuterer betydningen av utfolks kunnskap om natur, mennesker og økonomi.

Alternativ praksis og tenkning

✎ ARNE ØGAARD

Utfordringene er store når det gjelder klima, naturødeleggelser, urettferdig fordeling, opplevelse av meningsløshet, kriger og flyktningestrømmer. Jeg møter mange som mener at politikerne må ordne opp i alt dette. Men politikernes makt er begrenset. I sin siste bok *Hvordan skal det gå?* skriver Jan Bojer Vindheim: «Heller ikke grønne partier kan overskride realpolitikens grenser. Etter 32 år som folkevalgt for Miljøpartiet De Grønne veit jeg dette.

De Grønne er nødt til å operere innenfor det eksisterende politiske systemet, med dets verdihierarki og dets definerte virkemidler. Dyktige politikere kan naturligvis oppnå mye ved å utnytte de mulighetene dette gir for kortsiktige og langsiktige forbedringer, men systemet kan ikke oppheve seg selv.»

I tillegg til politikerne trengs det også mennesker som tenker langsik-

”

Jan B. Vindheims bok er en konsis og informativ historiebok hvor vi møter mennesker som har våget å tenke selvstendig og som har hatt større eller mindre innflytelse på utviklingen.

tig og kan bevisstgjøre og inspirere sivilsamfunnet til konkrete handlinger. Dette kunne vært en oppgave for tenketanker og tankesmier, men i dag har de fleste av disse låst seg til en bestemt ideologisk posisjon, og de kommer sjelden med ideer som kan gi langsiktige og nødvendige endringer. Delvis skyldes dette at de er finansiert av bestemte interesseorganisasjoner og dermed er ufrie i sitt arbeid. Stiftelsen Fritt Ord og andre med tilgang til frie gavepenger burde derfor se det som en oppgave å støtte uavhengig tenkning.

Jan B. Vindheims bok er en konsis og informativ historiebok hvor vi møter mennesker som har våget å tenke selvstendig, og som har hatt større eller mindre innflytelse på utviklingen. Det dreier seg om tenkere, som også har engasjert seg i å vise at praktiske endringer er mulig. Et eksempel er Ernst Schumacher og hans bok *Smått er godt*. Han var inspirert av buddhistisk økonomi hvor målsettingen var størst mulig velvære med minst mulig forbruk. I Norge har vi hatt betydelige tenkere som Sigmund Setreng, Hartvig Sætra, Ottar Brox og Erik Dammann. Disse er snart glemt, mens Arne Næss fortsatt blir husket. Næss var opptatt av Gandhi, og Bojer har gitt Gandhi en av de fylldigere omtalene i boken. En av de mest

originale av de europeiske tenkerne var Rudolf Bahro, som mente at den beste egenskapen til det industrielle samfunnet var at det kom til å ødelegge seg selv.

En av de store utfordringene er å tilfredsstille det moderne menneskets trang til frihet. Dette er et nødvendig behov, men frihet innebærer mulighetene til å velge, og dessverre skjer det for mange valg med destruktive konsekvenser. Anarkisten Peter Krapotkin hadde et gjennomreflektert forhold til frihetsbegreper, mens frihetstenknin- gen i 70-tallets ungdomsopprør var mer uklar. Jan B. Vindheim, som startet sin aktivitet i denne perioden, beskriver både provoer og hippier. Fra nyere tid blir vi kjent med den indiske miljøforkjemperen Vandana Shiva og mange andre interessante personer.

Økologisk stabilitet krever mangfold. Mangfoldet er også stort i denne boken, men teksten gir likevel en opplysende og inspirerende helhet. I motsetning til de fleste andre forfattere på dette området ser Jan B. Vindheim betydningen av at vi er åpne for en religiøs eller spirituell dimensjon, og han tar oss med både til Rudolf Steiner og Pave Frans. Bokens tittel er et spørsmål om hvordan det skal gå. Det kan selvsagt ingen forutsi, og det er vanskelig å tenke annet enn at fremtiden kommer til å bli svært utfordrende. Men Jan B. Vindheim ser for seg at noen alltid vil overleve, og da er det et spørsmål om de har lært noe av vår tids destruktive valg.

Jan B. Vindheim
Hvordan skal det gå?
Regnbueforlaget 2024

Klokt om frihet

✍ ARNE ØGAARD

«Kanskje har vi allerede sunket gjennom bunnen og blitt så dumme at vi ikke skjønner hvor dumme vi har blitt?»

Sitatet er hentet fra Timoty Snyders siste bok hvor han tar oss med på en reise inn i nåtiden og historien til USA og Øst-Europa. Vi får et aktuelt innblikk i Ukraina, men også rystende skildringer av rasisme og demokratisk forfall i USA. Snyder er historiker, og tittelen på denne boken er *Om frihet*, og den er en internasjonal bestselger. I forordet skriver han at han vil definere begrepet frihet, men det gjør han heldigvis ikke. Han gir i stedet mange ulike eksempler på hva frihet kan innebære i en rekke forskjellige situasjoner.

Et utgangspunkt er å skille mellom frihet til og frihet fra. Mange amerikanere ønsker frihet fra skatter og sterk statlig styring, andre ønsker frihet fra å omgås mennesker som ikke ligner dem selv, men selv om slike ønsker blir innfridd, er det ikke sikkert at menneskene blir frie til å utvikle sine evner og dypere intensjoner.

Han skriver: «Frihet handler ikke om et fravær, men om noe som er til stede, et liv der vi velger forskjellige forpliktelser og setter dem ut i verden.» Han skriver videre at frihet verken er å være uten eller å avfinne seg med begrensninger, men snarere å kunne utnytte dem. For mange kan det oppleves som at de må velge mellom frihet og trygghet, men hvis vi ikke våger det

uforutsigbare, kan vi ikke bli fri. Jeg kunne fortsatt med å gjengi flere av hans mange viktige uttalelser, men må begrense meg til noen emner.

Uten sann kunnskap er det vanskelig å ta frie valg. I USA er så godt som alle lokalaviser nedlagt, og dermed har beboerne ingen objektiv informasjon om det som skjer i lokalpolitikken. Dermed er de heller ikke frie til å kunne innvirke på det som skjer. Et annet særpreg med USA er det utbredte troen på markedsøkonomiens undergjørende kraft. Ved Sovjetunionens fall var det mange som trodde at innføring av privat eiendomsrett og markedsøkonomi automatisk skulle føre til et fritt demokrati. I stedet har vi fått en ny tyrann, og Snyder er opptatt av hvordan oligarkene har tilranet seg stor makt både der, i USA og resten av verden. Mye av denne innflytelsen er knyttet til moderne menneskers digitale liv. En gjennomsnitts-amerikaner tilbringer daglig syv timer foran skjerm. En av forfatterens bekjente hadde tilbragt 26 år i fengsel, og da han kom ut og så hvordan menneskene rundt ham var fanget av skjermene, uttalte han: «Jeg har sett flere ufrie mennesker her ute enn jeg noen gang så der inne.» En slik uttalelse kan sikkert diskuteres, men Snyder tillegger den en viss vekt fordi det kommer et menneske og betrakter oss utenifra.

Snyder holder foredrag rundt om i verden, men bruker aldri Power-Point-presentasjoner. Han opplever at de skaper et kunstig skille mellom foredragsholder og publikum. For ham er de nære menneskemøtene et grunnlag for frihetlig utvikling. Han skiller mellom det å møtes som fysiske kropp og det å møtes som levende mennesker. Det gjør han med utgangspunkt i det tyske språket. Han henter

”

Frihet handler ikke om et fravær, men om noe som er til stede, et liv der vi velger forskjellige forpliktelser og setter dem ut i verden.

selvsagt inn sitater fra kjente tenkere, og tre av de som er mest omtalt i boken er Simone Weil, Václav Havel og Edith Stein.

Dette er en god bok til ettertanke, og den blir levende fordi mye er skrevet med utgangspunkt i personlige opplevelser. Av og til blir det litt vel ordrikt og litt på siden av hovedtemaet, men dette er en interessant bok, som kan bidra til mange viktige samtaler både om frihet og om det som skjer rundt oss. 🟢

Timoty Snyder
Om frihet
Forlaget Press 2024

Arne Øgaards bok er et viktig etisk manifest for en bedre verden

✍ AV ANDERS BREIDLID, PROFESSOR, OSLOMET

Arne Øgaards bok, *En ny økonomi for en truet verden*, er en betimelig påminnelse om at redusert forbruk i den rike delen av verden er nødvendig for å berge klimaet, bevare miljøet og sikre en mer rettferdig fordeling av ressurser. Boken kritiserer dagens økonomiske system for å undergrave livsbetingelsene for millioner av mennesker og påpeker vårt moralske og etiske ansvar for denne krisen.

Boka drøfter på utradisjonelt vis basisbegreper innenfor vårt økonomiske system og stiller spørsmål som: Hva er økonomi? Hva er penger? Hva er arbeid og lønn? Og ikke minst, hva er et menneske? Spørsmålene er ment som hjelp til å forstå «grunnlaget for den økonomien verden nå trenger.»

Øgaards grunnleggende kritikk av kapitalismen bygger på erkjennelsen av at uendelig vekst ikke er mulig på en endelig klode – en kritikk som ikke er ny, og som i hvert fall strekker seg tilbake til boka *Limits to Growth* fra

1972. Det som derimot gjør Øgaards bok spesielt interessant er hvordan han tar dette etablerte perspektivet et skritt videre. I slutten av boka viser han til konkrete eksempler på mennesker og prosjekter som ikke bare erkjenner problemet, men som også aktivt utvikler og tester alternative løsninger. På denne måten blir boka ikke bare en gjentakelse av kjent kritikk, men et bidrag til nye måter å tenke og handle på i møte med utfordringene. At Øgaard selv har vært viktig i etableringen av en alternativ bank, Cultura Sparebank, viser at boka ikke bare er et teoretisk skrivebordsprodukt.

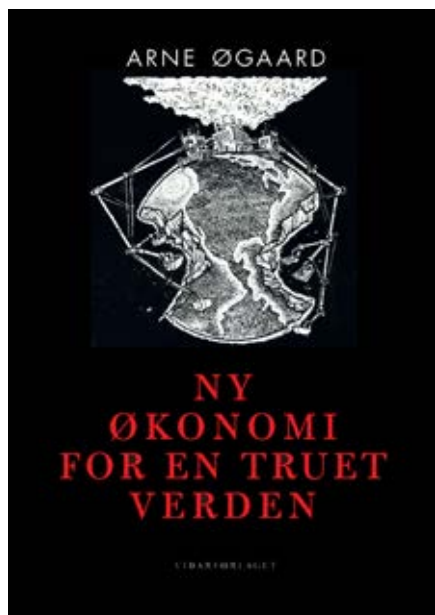
Øgaard stiller en rekke eksistensielle spørsmål, som politikere i Norge og resten av Vesten ofte vegrer seg for å diskutere. Politikernes unnvikelse av disse spørsmålene bunner ofte i en frykt for å utfordre de etablerte økonomiske og politiske strukturene. Øgaard viser hvordan viktige diskusjoner uteblir, og at tiltak som faktisk kunne skapt en mer bærekraftig og rettferdig verden, sjelden blir satt på den politiske dagsordenen. I stedet opprettholdes et system som både forsterker klimakrisa og viderefører økonomisk ulikhet, mens nødvendige tiltak utsettes eller reduseres til symbolpolitikk. I diskusjonen om global økonomisk ulikhet og hvordan rike lands velstand bygger på utbytting av fattige land, viser han blant annet til nobelprisvinneren Denis Mukweges arbeid med å synliggjøre hvordan utvinning av mineraler i Afrika bidrar til Vestens såkalte grønne skifte, men samtidig skaper enorme sosiale og økologiske problemer.

Selv om Øgaard peker på hvordan det internasjonale økonomiske regimet primært tjener de rike landene, kunne han med fordel ha inkludert en historisk diskurs om for eksempel Bretton Woods-avtalen i 1944 og den strandede debatten på 1970-tallet om en ny øko-

nomisk verdensorden.

Et av de mest fascinerende aspektene ved boka er dens refleksjon over hva det vil si å være menneske – et perspektiv som økonomer sjelden vektlegger. Forfatteren understreker betydningen av handling og siterer sitt forbilde, Leif Holbæk-Hansen, som selv var inspirert av Rudolf Steiner: «For hver ubenyttet mulighet kan noe i oss dø.» Han utfordrer også ideen om en rent materialistisk livsfilosofi, blottet for en åndelig dimensjon.

Boka avsluttes med inspirerende eksempler på mennesker og prosjekter som fremmer ny økonomisk tenkning. Øgaard diskuterer forholdet mellom likhet og frihet, trekker linjer til historiske bevegelser og personer som frimurerne, Hans Nielsen Hauge og Marcus Thrane, og reflekterer over meningen med livet. Økonomien må tjene menneskene, ikke omvendt. Øgaard skriver engasjert og lettfattelig, med et brennende engasjement for en mer rettferdig verden. Boka har klare paralleller til bøker av Jason Hickel (*Less is More*) og Ulrich Brand og Markus Wissen (*The Imperial Mode of Living*), som også analyserer hvordan vår livsstil og vårt forbruk er uforenlig med klodens bærekraft. Utfordringen for Øgaard, som for andre alternative tenkere, er å formulere et tydelig alternativ til kapitalismen, et nytt økonomisk system som verden trenger. Det er kanskje den viktigste debatten fremover. 🌱

Arne Øgaard
Ny økonomi for en truet verden
Vidarforlaget 2024

Med hjerte for naturen

✍ ARNE ØGAARD

Den 29. november 1946 stilte 30 000 mennesker opp på Rådhusplassen i Oslo i protest mot at det skulle bygges kraftledninger gjennom Nordmarka. Dette er et eksempel på nordmenns nære forhold til naturen. På denne tiden var søndagsturen obligatorisk i mange familier, skjønt det hendte nok at far og barna gikk, mens mor laget søndagsmiddagen. Jeg møter fortsatt mennesker på mine skogsturer, og i enkelte fjellområder er belastningen nesten for stor. Å være ute i naturen gir frisk luft, mosjon, avkobling, utfordringer og opplevelse av skjønnhet, men også noe mer, som det er vanskelig å sette ord på. De 30 000 stilte neppe opp for bevaring av nøkkelbiotoper og rødlistede arter, men for en helhet som de opplevde som vesentlig i sine liv.

I dag er naturen truet av veier, bolig- og hyttefelt, industrianlegg, gruvedrift, oppdemming, alpinanlegg, store snauhogster, vindmøller og nye kraftledninger. Fuglene mister viktige våtmarksområder, insektene sine blomsterenger, og karbon kan ikke lenger bindes i like mange myrer. Både nasjonalt og globalt skaper menneskelige aktiviteter et stort press på de mer eller mindre uberørte naturområdene.

Undertittelen på Andrew P. Kroglands nye bok *Økotoxia* er «På sporet av en ny naturforståelse». På sporet er en god betegnelse, for det er langt igjen til at vi kan få en felles forståelse av alle sider av naturen og hva den betyr for oss og våre medskapninger. Hovedinnholdet i Kroglands bok er eksempler på

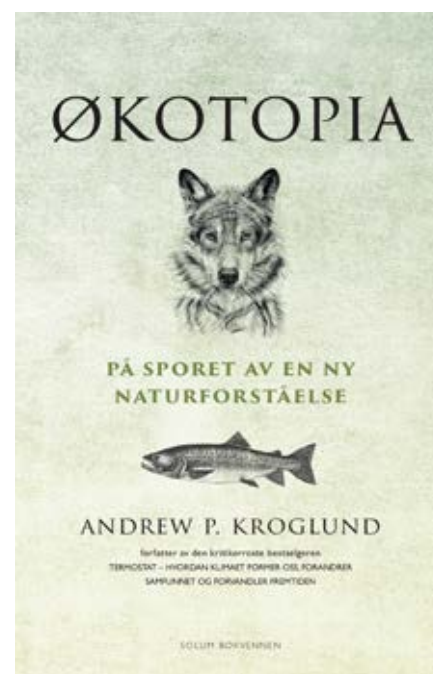
hvordan vi ødelegger naturen, men vi får også møte mennesker som er nært knyttet til naturen, og som kjemper for å bevare livsgrunnlaget vårt. Andrew Krogland sammenligner de sterke destruktive kreftene med den onde Sauron i *Ringenes herre*.

I sine korte beskrivelser gir forfatteren et omfattende bilde av Norges naturødeleggelseshistorie. Dette er viktige påminnelser for oss som husker langt tilbake. Men jeg undres på om ikke yngre lesere kunne trenge fyldigere og mer utdypende beskrivelser av eksemplene.

Lengst tekster får kjente naturfor kjempere, som Knut Hamsun, Mikkel Fønhus, Peter Wessel Zapffe og Nils Faarlund. De mer filosofiske sidene får også noe plass. Arne Næss blir selvsagt omtalt og også en moderne filosof som Sigurd Hverven. Men blant filosofene savner jeg en omtale av Hjalmar Hegge. Han bidro til at man kunne ta varianten «Mennesket og Naturen» som forbedrende prøve til Universitet i Oslo, og han skrev den viktige boken med samme navn. Hegge er kanskje den som virkelig var på sporet av en ny naturforståelse, i motsetning til mange av de andre, som ikke kom så mye lenger enn til å proklamere at naturen har egenverdi. Dette er krevende spørsmål hvor tankene brytes mellom de som har et rent materialistisk livssyn og de som er opptatt av at virkeligheten også innebefatter ikke-materielle realiteter.

Krogland skriver på den ene siden at intelligens har ligget i materien siden tidenes morgen, og han nevner pansykismen, som antar at selv det minste atom kan ha bevissthet. På den andre siden referer han til Lakotaindianerne som snakker om Wakan Tanka, «det store mysteriet, som er en form for natursjel», altså noe ikke-materielt. Det nevnes også ulike urfolksgrupper, som på ulike måter forholder seg til og også

kommuniserer med det ikke-materielle i naturen. I denne boken blir det ikke gjort noe forsøk på å løse det viktige spørsmålet om hvordan vi kan innbefatte en ikke-materiell virkelighetsforståelse i en materialistisk tidsalder. Den hjelper oss derfor ikke så mye lenger på veien til en dypere forståelse av det vi opplever som naturens utrolige skjønnhet og gjensidige samspill. Vi kan neppe vende tilbake til det tidligere generasjoner og noen urfolksgrupper fortsatt har tilgang til. Som moderne mennesker må vi nå frem til helt nye former for erkjennelse. Hvordan det kan skje blir ikke drøftet i denne boken, men boken gir en omfattende fremstilling av de siste 50 årenes naturødeleggelser og bevaringskamp.

Andrew P. Krogland
Økotoxia - på sporet av en ny naturforståelse
Solum Bokvennen 2024

Teknologi eller naturlig mangfold?

✍ ARNE ØGAARD

Vi, som lytter på radioens P2, hører jevnlig repriser på programmet «Burde vært pensum». Et av innslagene er molekylærbiolog Sigrud Bratlie, som forteller om hvordan moderne genteknologi kan gi oss de plantene vi trenger for å møte klimaendringer og andre utfordringer. Det hun ikke går inn på er hva dette vil bety for den enkelte bonden. Hva vil disse plantene koste, vil han kunne oppformere dem selv, eller vil han bli underkastet patentmakten til de mektige firmaene, som driver med kjemikalier og sprøytemidler? Vil dette bli planter som fører til ensidig stordrift, som fordriver lokale småbønder? Vil konsekvensen bli større bruk av tunge maskiner, sprøytemidler og kunstgjødsel, som ødelegger det viktige humuslaget? Kort sagt, vil dette gi mer makt

”

De som setter spørsmålstegn ved Sigrud Bratlies optimisme, blir ofte avvist som vitenskapsmotstandere. Men forskere er ofte eksperter på snevre felt og ser ikke alltid de store konsekvensene for matjorda, økologien og de sosiale sammenhengene.

til firmaer som er ute etter kortsiktig gevinst på bekostning av sunt jordbruk? Vi har allerede flere eksempler på nye vidunderplanter, som har ført til både konkurs og selvmord blant indiske bønder.

Kari Gåsvatn, mangeårig medarbeider i avisa Nationen, stiller slike spørsmål. Hun bor deler av året i Berlin hvor debatten om genmodifiserte planter er langt heftigere enn her hjemme. Hun har oppsøkt ulike eksperter, konferanser og skrifter, og i boken gir hun et fyldig innblikk i denne problematikken. En av kildene er norske Regine Andersen, som arbeider internasjonalt med kampen for frø- og plantemangfold.

De som setter spørsmålstegn ved Sigrud Bratlies optimisme, blir ofte avvist som vitenskapsmotstandere. Men forskere er ofte eksperter på snevre felt og ser ikke alltid de store konsekvensene for matjorda, økologien og de sosiale sammenhengene. Enkelte forskere kan også ha økonomiske interesser, som

styrer deres meninger direkte eller indirekte. Dessuten finnes forskere med ulike meninger. Kari Gåsvatn oppfordrer til selvstendig tenkning og advarer mot farene ved autoritetstro. Denne boken stiller mange spørsmål og bringer mange fakta, som er helt nødvendige for alle som er opptatt av mat, jordbruk og klodens fremtid. Det burde være de fleste.

Ett av spørsmålene er hvor det blir av de fantastiske nye plantene? Gåsvatn bringer flere eksempler på planter som ikke har oppfylt forventningene. Ett er en japansk tomat, som skulle senke høyt blodtrykk og bidra til en god natts søvn, men den ble så dyr og smakte så vondt at ingen ville kjøpe den. Ved hjelp av crispr-teknikk kan en klippe og lime i DNA-tråden, men en reell egenskap kan kreve mange endringer i proteinkoden. Å lage gode endringer er ikke så lett som det ofte fremstilles.

Gåsvatn ser et godt alternativ i å ta vare på plantemangfoldet. Mange viktige matplanter er allerede utryddet, men det er voksende miljøer som satser på å ta vare på gamle sorter og dyrke dem i vekstskifte. Slike driftsformer vil gi et naturlig mangfold og ikke det truende enfoldet som kjemi- og såvareproducentene prøver å pådytte oss.

Kari Gåsvatn
*Matmakt over genene -
Genmodifisering og mat: Den
viktigste debatten.*
Blomsterhaug forlag 2024

Til flyktningen

*Gi meg de skitne og svake,
som er kalde og savner et hjem!
De som sånn innerst inne tror
at ingen kan bry seg om dem!*

*Send meg de trøtte og redde.
Jeg vil lyse bort mørkets gru.
Jeg ser at de trenger litt kvile,
la dem bruke mine skuldre som bru*

*over savnets strie virvler,
som fråder og skummer i strøm
og vil rive dem ned mot en avgrunn,
ja, drukne en loslitt drøm.*

*Og barnet, den stivøyde lille,
la ham komme en stund til mitt hus
så han kan glemme at latteren ble borte
den dagen da alt falt i grus.*

*Ja, gi meg de slitne og syke,
her er det plass ved mitt bord.
Vi kan dele mitt måltid, det er ikke mye,
Men det metter langt bedre enn ord!*

Ruth L. Eig

Vesterhaugen Gårdsysteri er et lite småbruk som er drevet økologisk i snart 30 år. De har et allsidig husdyrhold, med fire melkekyr av gammel norsk rase, griser, hest og høner. All melken foredles på gården til pultost, smør og rømme. Helen Davey kom som ung jente hit til Våler i Solør helt fra Wales, og hun er kjent for sin gode pultost. Selv mener jeg den er Norges beste. Jeg reiste dit på åpen dag sist sommer og møtte både Helen, hennes mann Hans Kristian og datteren Ruth. Der kjøpte jeg boken *Stille, mitt hjerte* med dikt av Ruth og vakre fotografier av Hans Kristian Eig. Jeg kjøpte også flere bokser smør og pultost. Til daglig jobber Ruth som lege i Oslo.

Arne Øgaard

Urolige tider

✎ ARNE ØGAARD

Foto: Stig Weston

USA har fått en impulsiv president. Overraskende endringer skjer raskt, og rystende uttalelser kan endres neste dag, eller kanskje ikke. For mennesker i Gaza, Ukraina, Grønland, Canada og Panama skaper dette uro. For innvandrere uten oppholdstillatelse og også akademikere i USA har konsekvensene alt blitt dramatiske. Millioner av mennesker som til nå har fått hjelp av USAID er i ferd med å dø av sult og sykdom, og nordmenn har begynt å tvile på at NATO vil beskytte mot Putins galskap.

Det er mye som ser ut til å gå i feil retning, men vi lever fortsatt i det privilegerte hjørne av verden. Kanskje vil noe av eksportindustrien få tollproblemer, men i forhold til andres lidelser, vil disse være ubetydelige.

Å leve i en usikker tid kan skape angst og uro også her. Ikke alle sover like godt. Men som en eldre dame sa. «Det er ikke alle bekymringer det blir noe av».

Å leve i en usikker tid kan også være vekkende. Det kan inspirere til økt bevissthet om hvordan vi kan ta bedre vare på de grunnleggende verdiene i samfunnet og hvordan vi kan arbeide mer aktivt for fred og rettferdighet.

Vi kan fordype oss i spørsmål om hva det er å være et medmenneske og hvordan vi kan finne indre ro og styrke i vårt eget liv.

I mange land er ekstreme høyrekrefter på fremmarsj. Det er ikke nødvendigvis fordi mennesker er blitt mer onde, men ofte fordi det er grupper som ikke er blitt tilstrekkelig ivaretatt av det politiske systemet. Venstresidens ord om solidaritet og likeverd har ikke fått tilstrekkelige praktiske konsekvenser. Miljøpartiene har heller ikke nådd frem. Noe som kanskje kan skyldes mangel på en helhetlig samfunnsforståelse?

Mange opplever det politiske spekteret som preget av markeringsbehov og mangelfull virkelighetsforståelse. De fleste partier og offentlige autoriteter mangler også dypere forståelse av hva det innebærer å være et menneske blant mennesker.

I stedet for å synke ned i apati og opplevelse av meningsløshet har vi mulighet til å engasjere oss i spørsmålet om hva som skal til for å skape en bedre verden. Vi kan løsrive oss fra skjermene og møtes til konstruktive samtaler. Men det kan ikke bli bare prat. Vi må også se oss om etter områder hvor vi kan gjøre en praktisk innsats. Om hver enkelt oppgave er liten, kan det bli stort hvis mange tar fatt.

Vi kan kjempe mot alt som vil lamme oss med frykt og angst og heller søke det som kan gi indre styrke. Mye kan virke håpløst, men etter min erfaring kan mye bevege seg i riktig retning hvis vi gjør så godt vi kan.

FREDSSYMPOSIUM 25 år 2025

velkommen til Jondal 01. - 03. august

FRA EN UNIPOLAR TIL EN MULTIPOLAR TIDSALDER

Har demokratiet en fremtid, hvordan er utsiktene for fred?

workshops • samtaler • musikk • kunstutstilling • foredrag

Ingeborg Breines, Peter Eisenstein, Alexander Harang, m.fl.

Hva kan vi forvente av fremtiden når flere stater, også fra det globale sør, nå finner sammen og utfordrer vestens langvarige hegemoni som forsvaret av en liberal verdensorden? Hva kan skje, hvis USA og Europa fortsatt tviholder på sin dominans?

Fører omveltningene nødvendigvis til mer konflikt eller rommer de også muligheter for dialog og samarbeid?

Kan FN spille en samlende rolle?

Program og påmelding
hardangerakademiet.no

HARDANGER AKADEMIET
Nordisk senter for fred, utvikling og miljø

Samle dine forsikringer hos Cultura Bank

I samarbeid med Frende forsikring kan vi tilby deg skade- og personforsikringer. Du kan samle alle dine forsikringer og banktjenester på ett sted og få din egen forsikringsrådgiver.

Fordeler for deg:

- Enkelhet: Samle bank og forsikring hos oss.
- Personlig service: Få all hjelp på ett sted.
- Kundetilfredshet: Frende Forsikring er kåret til best på skadeoppgjør.
- Rabatter: Få totalkunderabatt og lojalitetsbonus.

Rabatter:

- Totalkunderabatt: 10 % eller 17 % rabatt ved å samle 3 eller 5 skadeforsikringer.
- Lojalitetsbonus: 5 % rabatt etter 3 sammenhengende år som kunde.

Se www.cultura.no/forsikring eller ring vårt kundesenter på 22 99 51 99 for å snakke om forsikring.